

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
LATGALES FILIĀLE

ROTAĻA KĀ RUNAS VEICINĀTĀJA 2 – 3 GADU VECUMĀ

DIPLOMDARBS

Autore: **Rita Strode**

Stud.apliec.SkPi 010115

Darba vadītāja: mag. paed. **Aina Kucina**

DAUGAVPILS

2008

Saturs

Ievads.....	2
1.Runas attīstības teorētiskie principi.....	4
1.1.Runas raksturojums, tās saistība ar garīgo un sociālo attīstību.....	4
1.2.Runas attīstība agrīnās bērnības periodā.....	6
1.3.Saistība starp bērna domāšanu un runu.....	11
1.4.Pedagogs – bērna runas veidotājs.....	15
2.Rotaļa kā bērna dzīvesveids – teorētiskie principi.....	19
2.1.Rotaļas klasifikācija.....	20
2.2.Rotaļu veidi, to struktūra.....	27
2.3.Pedagogs kā rotaļas iniciators.....	33
3.Rotaļas nozīmes izpēte bērnu runas attīstībā agrīnās bērnības periodā.....	38
3.1.Pētījumu norise, izmantotās metodes, to raksturojums.....	38
3.2.Pētījumu rezultātu apkopojums un analīze.....	41
Secinājumi.....	48
Izmantotie avoti un literatūra.....	49
Pielikumi	

Anotācija

Rotaļa kā runas attīstības veicinātāja 2 – 3 gadu vecumā.

Rita Strode

Darba zinātniskā vadītāja: Mag. paed. Aina Kucina

Darba saturs: 56 lpp., 5 tabulas, 12 attēli, analizēti 38 literatūras avoti.

Darba mērķis: Pētīt rotaļu nozīmi bērna runas attīstībā agrīnajā bērnībā un to izmantošanas iespējas runas attīstībā.

Pētījuma teorētiskās daļas pamatā izmantotas G.Svences, D.Dzineres un I.Stangaines, Ļ.Vigotska, V.Šterna, Ž.Piažē, A.Lubļinskas, D.Markus, I.Hadaņonokas u.c. teorētiķu un pētnieku atziņas. Teorētiskajā daļā tika analizētas 2-3 gadus veca bērna attīstības īpatnības, bērna iespējas apliecināt sevi rotaļā, papildinot savas zināšanas par apkārtējo pasauli, kā arī vecāku un pieaugušo loma bērna vārdu krājuma papildināšanā un runas attīstībā. Tāpat tika aplūkota labvēlīgas rotaļu vides veidošana un pedagoga loma rotaļu izvēlē, rosināšanā, situācijas izveidē.

Pētījuma praktiskajā daļā, izmantojot vecāku anketēšanu, pārrunas ar bērniem un vecākiem, veicot novērošanu, izpētīts, kāda ir runas situācija pirmsskolas izglītības iestādes "X" 1.jaunākajā grupā (2 – 3 gadus veci bērni). Pētījumā konstatēts, cik attīstīta ir bērnu runa šajā vecumā, kādās rotaļās viņi iesaistās, kādas prasmes apgūst spēlējoties. Veicot izpēti, secināts, ka bērniem ne vienmēr ir tādas prasmes un runas iemaņas, kādām vajadzētu būt šajā vecumā. Tas sakāms arī par bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda.

Veicot eksperimentu, tika secināts, ka bērnu runas attīstību pozitīvi ietekmē pareizi izvēlētas rotaļas. Viņi spēj veidot teikumus un labāk kontaktējas.

Gūtās atziņas un pētījuma rezultāti iekļauti ieteikumos vecākiem. Viņiem arī sniegtas konsultācijas, padomi saskarsmei ar bērnu.

Annotation

Game as the promoter of development of speech at age of 2-3 years.

Rita Strode

The scientific supervisor of the work: Mag. paed. Aina Kucina

The amount of the work: 56 pages, 5 charts, 12 illustrations, 38 literature sources analyzed.

The aim of the research: to investigate importance of games of development of speech in early childhood and the possibilities to use them in speech development.

The theoretical part of the research is based on ideas of theoreticians and researchers G. Svence, D. Dzintere and I. Stangaine, L. Vigotskis, V. Sterns, Z. Piaze, A. Lublinska, D. Markus, I. Hadanonoka and others. The theoretical part of the research analyses peculiarities of child development at age 2-3 years old, child's possibilities to testify himself in a game, increase his knowledge about the surrounding world, as well as the role of parents and adults for increasing vocabulary and speech development. Creation of positive game environment was also examined and role of educator for making choice of games, stimulation, creation of situation.

In the practical part of the research using surveys of parents, discussions with children and parents, performing observation, it is researched what is the speech situation of preschool educational establishment "X" 1st youngest group (2 – 3 years old children). It is stated in research how developed is speech of children at this age, what games they participate, what skills they acquire while playing. During the research it is concluded that children not always have such speech skills and acquirements as they should have at this age, The same has to be said also about the children whose first language is not Latvian.

Performing experiment it was concluded that correctly chosen games impact positively speech development of children. They are able to make sentences and communicate better.

The acquired cognitions and results of research are included in suggestions for parents. They also are provided with consultations, advice for communication with child.

IEVADS

Agrīnās bērnības periods no pirmajiem dzīvības mēnešiem līdz divu - trīs gadu vecumam uzskatāms par noteicošo ne vien bērna runas attīstībā, bet visā turpmākajā dzīvē, jo tā ir bērna pirmā saskarsme ar citiem cilvēkiem (vecākiem, vecvecākiem). No tā, cik veiksmīga ir šī saskarsme, atkarīga bērna spēja iekļauties sabiedrībā un veidot attiecības ar cilvēkiem visā dzīves garumā.

Agrīnā bērnība no divu līdz trīs gadu vecumam atklājumu ziņā ir tikpat piepildīts laiks kā dzīves pirmie mēneši. Tas varbūt pat ir vēl nozīmīgāks, jo šajā dzīves posmā bērns jau spēj atainot savu jauno gūto pieredzi – atspoguļot savas un vecāku darbības, arī, veidojot pirmos vārdus un teikumus. Šajā laikā bērns atdarina pieaugušo runu, kaut arī divu gadu vecumā ne visi mazuļi var izrunāt visas valodas skaņas, piemēram burtu “r”. Ja pieaugušie bērnu nemēģina iesaistīt sarunās, nenorāda uz atsevišķiem priekšmetiem un darbībām, tās izskaidrojot, bērns var justies atsvešināts un viņa runas attīstība – kavēta.

Kad vecāki mazuli iesaista kopējās mājas dzīves norisēs, piemēram, veļas mazgāšanā, sniegavīra veidošanā, rādot, ko viņi dara, bērns aktīvi iesaistās. Bērni šajā agrīnajā posmā ir ļoti aktīvi, vēlas darboties līdžās vecākiem. Ja māte vai tēvs noraida šo aktivitāti, apgalvojot, ka pašiem tas izdosies ātrāk un mazulis ar savu darbošanos varētu kaut ko sabojāt, bērna aktivitāte tiek apslāpēta. Ja bērna vēlme kaut ko darīt, būt līdzvērtīgam pieaugušajam tiek atraidīta vēl vairākas reizes, viņam zūd patika veikt pat vismazākos pienākumus. Tāpat nelīdz arī pavēle sakārtot mantas, ja nav dota iespēja to darīt rotaļājoties.

Tādējādi bērna vēlmes, iniciatīva darboties līdzvērtīgi lielajiem uzskatāma par galveno viņa attīstību veicinošo faktoru, bet tikai ar piebildi, ka pieaugušie nepārtraukti izmanto valodu kā saziņas līdzekli.

Bērnam ir svarīgi rotaļāties, jo tas palīdz uztvert pasauli tādā veidā, kas divu trīs gadu vecumā bērnam ir pieejama. Tajā pašā laikā bērni vēlas, lai pieaugušie ar viņiem runātu kā ar sev līdzīgiem. Sarunāšanās kā ar mazuļiem – vāvuļojošā valodā – var aizkavēt mazā cilvēka attīstību tāpat kā kontaktēšanās trūkums, tikai citādā veidā, piemēram, veicinot kaprīzes.

Rotaļa ir svarīga dzīves sastāvdaļa, kas ļauj bērnam pavisam vienkārši apgūt gan runu, gan svarīgākās dzīves patiesības. Rotaļājoties bērns izpauž savu patieso būtību, neviļus atspoguļo dažādas dzīves situācijas, ko saskatījis savu vecāku vai citu tuvinieku rīcībā. Valoda bērnam ir tāds pats atklājums kā jebkurš cits apkārtnes objekts. Arī tā viņam šķiet izpētes un eksperimentu vērts. Ja mazajam cilvēkam liegta iespēja sarunāties, viņš nevar veidoties par sabiedrisku būtni, jo personības attīstības fons ir sabiedrība. Psihologija to saista ar saskarsmes, sociālo lomu apguves, audzināšanas stilu ietekmi, mijiedarbību ar personības

attīstību. Sociālā faktora nozīme līdz ar bērna attīstību pieaug, tas prevalē pār bioloģisko. A.Ādlers apgalvojis, ka bērnam jau piedzimstot potenciāli piemīt trīs motivācijas: tiekšanās pēc pilnības jeb pārākuma komplekss, tiekšanās pēc kopības jeb vajadzība just, ka esi kopā ar kādu vai kādiem, kā arī mazvērtības komplekss.” (21, 24.lpp.).

Agrīnajā bērnībā no divu līdz trīs gadu vecumam rotaļai ir vissvarīgākā nozīme pasaules iepazīšanā un arī valodas apguvē. Tās palīdz iepazīt jēdzienus un vārdus, sākt veidot teikumus un vārdu savienojumus. Šajā vecumā bērns vairāk atdarina to, ko redz vai dzird no pieaugušajiem. Tieši rotaļas palīdz mazajam cilvēkam apgūt runas prasmi, tādēļ izvēlējos savu diplomdarba tēmu – “Rotaļa kā runas attīstības veicinātāja 2 – 3 gadu vecumā”.

Pētījuma mērķis. Izzināt rotaļu izmantošanas iespējas bērnu runas attīstības veicināšanā.

Pētījuma objekts. Bērna runas attīstība.

Pētījuma priekšmets. Rotaļa divu un trīs gadus vecu bērnu runas attīstībā.

Pētījuma hipotēze. Bērna runa 2. un 3.dzīves gadā attīstīsies daudz labāk, ja:

- bērnam būs iespēja rotaļāties, sevi apliecinot,
- pedagogs un vecāki atbalstīs tieksmi rotaļāties un paši rosinās dažādas rotaļas,
- pieaugušie veidos rotaļu priekšnoteikumus.

Pētījuma uzdevumi:

- analizēt literatūru par pētāmo tēmu,
- izstrādāt pētījumu,
- izstrādāt ieteikumus vecākiem.

Pētījuma metodes:

- pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze,
- pedagoģiskā novērošana,
- aptauja,
- pārrunas,
- datu matemātiskā apstrāde.

Pētījuma bāze: pirmsskolas izglītības iestādes “X” 12 bērni (2 – 3 gadu vecumā) un viņu vecāki.

1.RUNAS ATTĪSTĪBAS TEORĒTISKIE PRINCIPI

1.1.Runas raksturojums, tās saistība ar garīgo un sociālo attīstību

Runa ir cilvēkam raksturīga darbība, kas nodrošina saskarsmi starp cilvēkiem. Cilvēka smadzenēs ir centrs, bez kura balss skaņu veidošanās nebūtu iespējama. Valoda radusies noteiktā cilvēka attīstības stadijā un liecina par viņa spēju būt sociālai būtnei, par spēju kontaktēties. “Valoda ir cilvēku sazināšanās līdzeklis. Tā ir jebkura fiziskas dabas zīmju sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības un savu domu izteiksmē un tālāknodošanā ar kādas valodas palīdzību. Runa ir lietošanas process.” (9, 224.lpp.)

Runa liecina par cilvēka garīgo un psihisko attīstību, spēju veidot vārdus un tādējādi formulēt savas domas un uzskatus vārdos. Apziņas veidošanās vēsturiskajā procesā ir nesaraujami saistīta ar cilvēku sabiedriskās darbības un praktiskā darba sākumu un attīstību. Vajadzība pēc sadarbības radījusi arī vajadzību cilvēkiem sazināties citam ar citu. (13, 254.lpp.) Kā norāda profesore A.Ļubļinska, valoda ir sabiedriska parādība. Attīstoties domāšanai, arī valoda kļuva sarežģītāka. Valoda nodrošina iespēju apgūt jaunu, līdz šim svešu pieredzi, kā arī nodot savas zināšanas citiem, piemēram, saviem bērniem. Latviešiem šāda zināšanu, tradīciju un morālo vērtību nodošana no paaudzes paaudzē ir tautas mutvārdu daiļrade – no mutes mutē, no paaudzes paaudzē skandētās tautsdziesmas, teikas vai pasakas bija mantojums, tāds kā ģenētiskais kods daudzām mūsu tautas paaudzēm, un tā saknes sniedzas gadsimtiem tālā pagātnē. Šo garīgā mantojuma saglabāšanu nodrošināja vienīgi valoda, runa. Tādējādi mutvārdu runā netieši atspoguļojas arī cilvēces vai tautas vēsturiskā pieredze. Cilvēka runai ir dažādi mērķi. Ar tās palīdzību mēs apmierinām savas vajadzības un vēlmes, cenšamies ietekmēt citu cilvēku uzvedību, veidojam attiecības, paužam savas jūtas, fantazējam, izliekamies, radām, jautājam un paskaidrojam.

Ir divas galvenās runas funkcijas:

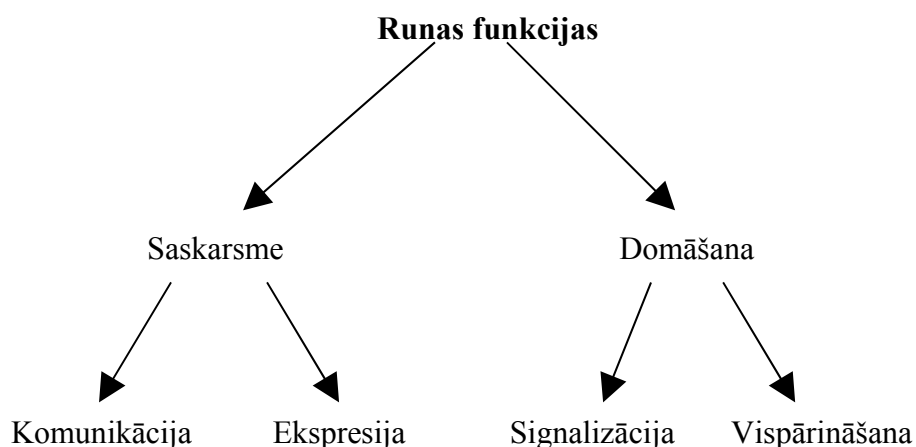
- spēja izteikt savas domas kādā jautājumā, tādējādi paužot savas zināšanas,
- rosināt sarunas biedru kādai darbībai. Ar runu var ne tikai izteikt kādu informāciju, bet arī paust jūtas, noskaņojumu, tā var noteikt arī cilvēka uzvedību dažādās situācijās.

(5,127.lpp.)

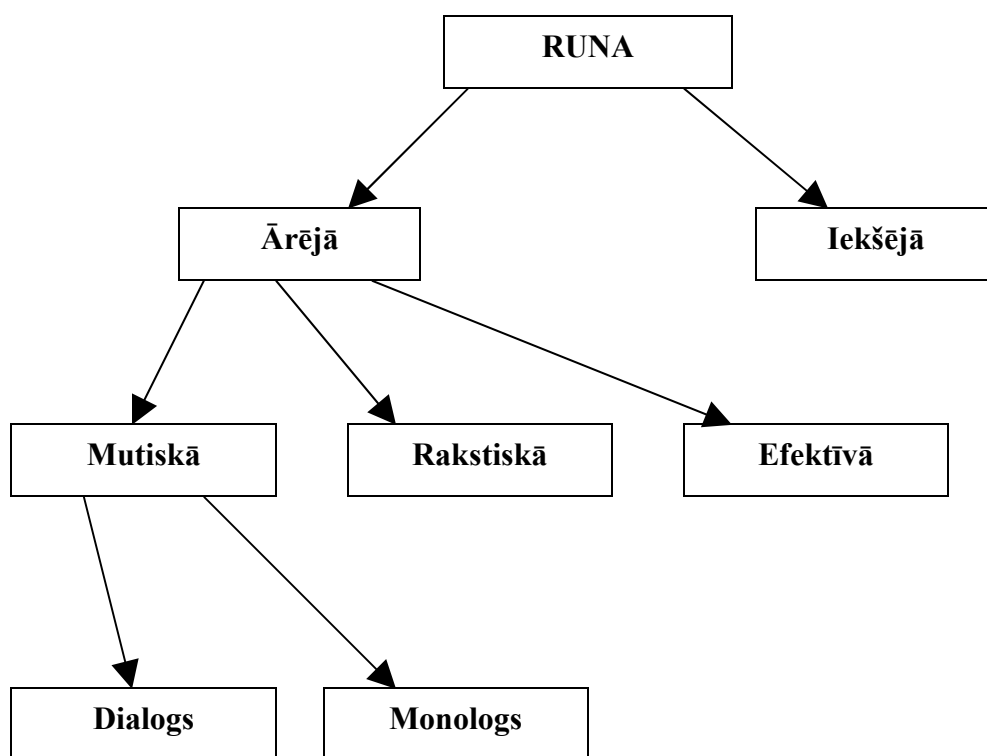
Galvenie runas veidi ir:

- **mutiskā jeb skaņas** runa,
- **rakstiskā**,
- **žestu runa**.

Shematiski runas funkcijas un runas veidus var parādīt šādi:

1.1. att. Runas funkcijas

1.2. att. Runas veidi

Egocentriskā runa nav skaļa izteikšanās, **socializētā runa** ir vērsta uz konkrētu cilvēku, lai panāktu viņa reakciju uz teikto. **Iekšējā runa** ir kā saruna pašam ar sevi, to iekšēji dzird tikai cilvēks pats. **Mutiskā runa** notiek dažādos apstākļos, tai var būt lielāks vai mazāks vārdu skaits. Rakstiskā runa – rakstveidā pausti uzskati, domas. Nav nevalodisku līdzekļu. **Efektīvā runa** aprobežojas ar vienkāršiem izsaukumiem, piemēram, “Pagaidi mani!” **Dialogs** ir runa, kurā iesaistās vismaz divi dalībnieki un vienlīdz aktīvi pauž savas domas, tā var būt

arī atbilde uz jautājumu. **Monologs** ir runa, kad izsakās tikai viens runātājs. Tā var būt lekcija vai referāts vai otram cilvēkam vienpusēji pausts viedoklis. Šādai runai vajadzīga speciāla sagatavošanās un vārdu atlase. **Ārējā runa** ir saskarsme starp cilvēkiem sarunas veidā.

“Valoda ir izveidojusies pakāpeniski līdz ar cilvēka un cilvēku sabiedrības vēsturisko attīstību. Tā ir cieši saistīta ar cilvēka psihisko dzīvi, viņa sajūtām, domāšanu, iztēli un gribu.” (9, 224.lpp.) Runa ir savdabīga forma, kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības parādības, tā ir īstenības atspoguļojums ar dzimtās valodas starpniecību. Runa ir valodas individuālā izpausme, jo ar to cilvēks ne tikai izmanto savu valodu, bet izsaka savu attieksmi pret notiekošo. Tādējādi tā ir bagātāka par dzimto valodu, jo pauž arī zemtekstu. (13)

1.2.Runas attīstība agrīnās bērnības periodā

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā bērns apgūst prasmi izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izzināšanas līdzekli, tas ir uzkrātās pieredzes apguves process, kurā valoda kļūst par sevis iepazīšanas un pašregulācijas, kā arī par cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli. Agrīnās bērnības posms bērnam ir no viena līdz trīs gadu vecumam. Šajā laikā sāk attīstīties bērna galvenās personības iezīmes – saskarsmes spējas, priekšmetu apguve, priekšmetu nosaukumu apguve. Divu – trīs gadu vecumā turpinās bērna organisma attīstība un arī viņa garīgā attīstība. Viņš intensīvi aug, nostiprinās skelets, bērns labāk orientējas apkārtējā vidē, tomēr vēl ne vienmēr spēj novērtēt ārējās vides apstākļus un savas iespējas, vēlas daudz kur uzkāpt, pārbīdīt priekšmetus, neizvērtējot, vai tas būs pa spēkam, radot arī traumu iespējas. Mazulis šajā vecumā mēģina izzināt visu gan ar tausti, gan ar redzi un dzirdi. Ir tendence izmēģināt, kā deg sērskociņi, bāzt pirkstus elektrisko kontaktu rozetēs vai piegrūst roku pie degošas sveces liesmas, kāpt uz krēsliem, galda vai citur. Dažkārt tikai sekunde šķir no nelaiemes. Tā, piemēram, bez pieskatīšanas atstāts divgadīgs mazulis var aizdedzināt dzīvokli vai iedzert kādu kodīgu šķidrumu, ja tas atrodas pieejamā vietā. Šajā vecumā bērns vairs tik daudz neaizraujas ar rotaļām “sētiņā”, bet gan vēlas visur būt klāt, izzināt pasauli, apgūstot jaunas teritorijas, piemēram, virtuvi, kur māte gatavo pusdienas, pagalmu. Ne velti šis tiek dēvēts arī par kāpēcīšu vecumu. E.Eriksona astoņu pakāpju personības psihosociālās attīstības sistēmā kā bērna dzīves otrā gada atslēgvārds minēta griba. Ja bērna griba tiek stimulēta, viņš iegūst spējas sevi ierobežot, izdarīt izvēli, paškontroles iemaņas, veidojas pašcieņa. Ja apkārtējie cilvēki neveicina viņa darbošanos, iznākums ir mazāk labvēlīgs – paškontroles trūkums, ir tendence kaunēties, šaubīties, vai viss izdarīts kā nākas, ir tieksme pakļauties ārējiem stimuliem savā rīcībā. (2, 21, 25.lpp.)

Otrajā dzīves gadā bērna spēja saprast valodu, sasniedz augstu attīstības pakāpi; viņš spēj izpildīt vienkāršus uzdevumus. Bērna runa strauji papildinās ar jauniem vārdiem. (2, 9, 226.lpp.)

Bērna attīstībai divu – trīs gadu vecumā labi noder dažādas mīkstās rotaļlietas, piemēram, lācēns, zaķis vai kāda mīkstā lellīte, šūpuļzirdziņš, trīsritenis, jānodrošina arī spēja kāpelēt pa rotaļu ierīcēm spēļu laukumā, jo ir vispārzināms, ka tieksme kāpt šajā vecumā ir tiešā veidā saistīta ar smadzeņu attīstību, līdz ar to – ar prāta spēju attīstību. Tādēļ bērniem tik ļoti patīk kāpt pa redelītēm, kokos.

Divus un trīs gadus veci bērni mācās saskarsmes kultūru ar ārpasauli, jo līdz tam viņi lielākoties pazinuši tikai savus vecākus un citus tuviniekus, bet ar citiem bērniem un svešiem cilvēkiem sastapušies maz. Tādēļ smilšu kastē pagalmā pirmo reizi sāk mācīties iedot savu rotaļlietiņu citam bērnam, kopīgi spēlēties, arī sarunāties.

Bērns šajā vecumā labprāt iesaistās vienkāršākajos mājas darbos, piemēram, mācās pats ģērbties, kārtot savas rotaļlietas. Agrīnajā bērnībā un pirmsskolas vecumā bērna smadzeņu masa palielinās gandrīz četras reizes. Divu – trīs gadu vecumā joprojām ļoti iedarbīgs ir vecāku sacītais “drīkst” vai “nedrīkst”, bērns vēl ne visai skaidri apzinās, ko var, ko ne, tomēr šie jēdzieni viņa apziņā gūst arvien skaidrāku jēgu. Mazulim vēl ir grūti apvaldīt savas iegribas, jo vēlme iepazīt pasauli ir spēcīgāka par “nedrīkst”. (2, 26, 64.lpp.)

Bērns izzina pasauli, to vērojot, kā arī ar valodas palīdzību. Pieaugušie, rādot viņam priekšmetus un vairākkārt atkārtojot to nosaukumus, rādot un skaidrojot savas darbības, palīdz bērnam apgūt apkārtni. Ja dzīves pirmajās nedēļās un mēnešos līdz gada vecumam uz bērnu vairāk iedarbojas balss intonācija un mīmika, tad pēc gada sasniegšanas mazulis jau uztver atsevišķus vārdus un jēdzienus, pats atdarinot vecāku valodu.

Jaundzimis bērns atrod dzimto valodu jau gatavā veidā. Ļoti agri apgūstot dažādus vārdus, bērni tos attiecina tieši uz to saturu, kurš veido vārda nozīmi, kas ir nostiprinājusies dzimtajā valodā visā tautas vēsturiskās attīstības procesā. Divgadīgs bērns, izrunājot vārdu “māmiņa”, to attiecina tikai uz savu māti. Plašākā izpratnē, piemēram, “māte Daugava” viņš to lieto tikai, sasniedzot skolas vecumu. Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas izziņas process.(2, 13)

Bērna izpratne par apkārtējo pasauli, lietām, parādībām var veidoties tikai tad, ja pieaugušie palīdz viņam saprast dažādos procesus, kas notiek viņam tuvākajā vidē. Sākotnēji pietiek ar to, ka pieaugušais rāda bērnam priekšmetu un vairākkārt atgādina tā nosaukumu. Lai panāktu pareizu uztveri, jābūt skaidrai dikcijai, vārdi jāizrunā lēnām. Tas palīdzēs arī bērnam jau agrīnos gados apgūt pareizu vārdu izrunu. Jo vairāk vecāki sarunāsies ar bērnu, jo

bagātāks būs viņa vārdu krājums, bet tas savukārt vēlāk ļaus viņam iekļauties jebkurā kolektīvā, dos prasmi skaidri izteikties, veidot pašam savus priekšstatus.

1,5 mēnešu vecumā bērns mēģina veidot skaņas, ieklausoties mātes balsī (dūdošana un lalināšana). Patskaņi a – ā, e – ē).

2 – 3 mēnešu vecumā bērns mēģina izrunāt patskaņus un līdzskaņus (m – g, g – a).

No viena gada un trīs mēnešiem līdz gada un astoņu mēnešu vecumam bērns sāk veidot teikumus no dažiem vārdiem, izsaka savas vēlmes vienā vārdā.

No viena gada un 10 mēnešiem līdz divu gadu vecumam teikumā ir trīs – četri vārdi. Sāk saskaņot lietvārdus ar darbības vārdiem

Līdz divu gadu vecumam bērni par sevi runā trešajā personā (Ilzīte iet gulēt). Vēl grūti izrunāt skaņu “r”, mīkstinātos līdzskaņus, bet no diviem līdz divarpus gadiem sāk saskaņot vārdus teikumā un veidot plašākus teikumus. Bērns sāk apgūt personu vietniekvārdus.

No divu līdz divarpus gadu vecumam apgūst vārdu saskaņošanu teikumā, sāk locīt īpašības vārdus, bet tos ne vienmēr saskaņo ar lietvārda locījumu, sāk lietot datīva locījumu (Kam ir zemenes?)

No divarpus līdz trīs gadu vecumam bērns sāk veidot saliktus teikumus, atgriezeniskos darbības vārdus, darinot arī tos, kas parasti nav atgriezeniskie darbības vārdi, piemēram, raudāties, dziedāties). Lieto divdabjus un par sevi runā pirmajā personā – “es iešu”. Saskaņo īpašības vārda un lietvārda locījumus, pareizi lieto palīgvārdus – saikļus, prievārdus.

Agrīnajā bērniecības posmā bieži vērojama fonētiskā substitūcija – grūto skaņu mazulis aizstāj ar citu vai to izlaiž, piemēram, aizstāj balsīgo līdzskani ar nebalsīgo, samaina līdzskaņus un patskaņus, piemēram, Jurītis (2 g.) teic: „Tētis skatās rapomānu” („Tētis skatās „Panorāmu”) mīja – mīļa, lūju – lūdzu, tefelūns – telefons, kalva – galva, kokejs vai hohejs – hokejs, tauka – talka, kulpes vai tulpes – kurpes, bālis – brāli, sivēna – sirēna, pataka - pasaka. Ja divi blakus esošie līdzskaņi ir katrs savā zilbē, bērni bieži vien to izrunā kā vienu: nesi vai nēsi – neesi; dažkārt neizrunā līdzskani „j” vai „v”, bet veido divskani: taus – tavs, klaiš – klajš. Nereti bērni šajā vecumposmā arī izlaiž atsevišķas zilbes: mū mā – mūsu māja, mocikls – motocikls. Visbiežāk aizstātais līdzskanis ir vibrants „r”, ko daļa bērnu sāk izrunāt divu gadu vecumā, bet citi – trīs vai pat četru gadu vecumā – šo līdzskani vai nu izlaiž, vai aizstāj ar līdzskani „l” vai „ļ”, piemēram, kul – kur, glību – vai gību – gribu, gāmata – grāmata, kļūze - krūze. Netrūkst arī jaundarinājumu, piemēram, šukata – šokolāde, pinnijs – spilvens, krokodiļļu zupa – frikadeļļu zupa, ledusmašīna – lidmašīna, heletoks - helikopters. Šie jaundarinājumi parasti rodas runas grūtību un neuzmanības dēļ. (14, 28. – 32.lpp.). Mazbērna vecumā vairākām darbībām ir savi apzīmējumi, piemēram, mazgāšanos apzīmē ar „piču

paču”, dzēriens ir „ninne”, ūdens – „buļ – buļ”, kaķis – „ņau, ņau” vai minka, dzeguze – „ku – kū”, pīle vai zoss – „pēk, pēk”, cālis – „cipa” vai „cip, cip”, dzenis – „tuk, tuk”, govns – mū, mūja, mūva utt. Vecmāmiņa – ome, omīte, vecāma, vecmāma, āma, mīmamma, memme, memmiņa utt.; vectēvs – agitētis, opītis, vecpaps, vectiņš, tātuks, tātētis, ūpis, opa, opaps utt.. (2, 14, 44.lpp)

Bērni darina jaunus vārdus, izmantojot morfoloģiskus paņēmienus, piemēram, lietvārdiem pievienojot darbības vārda izskaņu, tāpat arī no darbības vārdiem darina jaunus lietvārdus. Piemēram; klavierēt – spēlēt klavieres; pļautene (no pļaut) – izkaps; sildeklis (no sildīt) – sildītājs, spaideklis (no spaidīt) - taustiņi. Ir arī citi vārdu darināšanas paņēmieni, veidojot lietvārdus, piemēram, mušaks – mušu tēviņš, aizlogi – aizkari, govēns (no govns) – teļš.

Divu gadu vecumā bērni zina vidēji 300 vārdus, trīs gados – jau aptuveni 1500. (2, 21) Šajā vecumā bērni dažādām lietām sāk piešķirt simbolisku jēgu, piemēram, lapas dēvēt par naudu. Simbolisko darbību attīstība 2 – 3 gados izpaužas zīmējumos, jo šajā vecumā bērni apgūst zīmēšanas māku.

1.2 tabula Vārdu krājuma pieauguma tabula (2, 7, 39.lpp.)

Bērna vecums	Vārdu minimums/maksimums	Autors
2 gadi	30 – 40 vārdi	M.Hvatcevs
3 gadi	ap 300 vārdu	M.Hvatcevs
2 gadi – 2 gadi 6 mēneši	171 – 509 vārdi	O. Pravdina
3 – 4 gadi	598 – 2346 vārdi	O. Pravdina
2 – 3 gadi	ap 115 – 440 vārdu	V.Rūķe – Draviņa
2 – 2,5 gadi	ap 50 – 200 vārdu	K.Smita, L.Strika
3 – 3,5 gadi	Ap 500 – 800 vārdu	K.Smita, L.Strika

Vārda krājuma pamatā ir lietvārdi (60%), darbības vārdi (ap 25 – 27%) un īpašības vārdi (10 – 12%). (17)Dažādos pētījumos uzrādītie dati par bērna vārdu krājumu divu līdz trīs gadu vecumā gan ir atšķirīgi. Ja viens pētnieks uzskata, ka vārdu krājums var sasniegt līdz 5000 vārdiem trijos gados, cits ir pārliecināts, ka tas nepārsniedz 3000 vienību. Pētniece I. Hadaņonoka darbā „Kā raisās valodiņa?” norāda, ka divu līdz divu gadu un sešu mēnešu vecumā bērnu vārdu krājums sasniedz no 171 līdz 1509 vārdiem, bet trīs līdz četros gados – no 598 līdz 2346 vārdiem. (1, 27) Pētniece arī piemin, ka runas attīstības aizkavēšanās un runas traucējumi ietekmē bērna psihisko attīstību. Aizkavējusies runa var radīt arī domāšanas, atmiņas un uzmanības traucējumus.

Viena un tā paša vecuma bērniem spējas runas apgūšanā ir dažādas. Dažkārt mazākam bērnam ir labāk attīstīta valoda nekā lielākam. Bērna runas pareizību nosaka vairāki faktori:

- bērna psihiskā veselība,
- pilnvērtīga dzirde,
- gramatiski pareiza un leksiski bagāta pieaugušo runa,
- iespēja daudz jautāt un saņemt atbildes, sarunāties,
- audzināšanas un apmācības kvalitāte. (2, 9)

Bērna runas attīstībai nepieciešams:

- noteiktu skaņu kompleksu jeb vārdu izdalīšana no runas plūduma;
- skaņu kompleksa fonemātiskā analīze, piemēram, līdzīgu skaņu kopu un vārdu atšķiršana (pa – pa, ma – ma, ba – ba);
- vārda izpratne;
- radniecisku priekšmetu vai parādību vispārināšana un apzīmēšana ar vienu un to pašu vārdu; vesela teikuma uztvere;
- runas izteikšanas jeb artikulācijas apguve;
- māka pareizi izvēlēties vārdus. (2, 13, 256.lpp.)

Jau minēts, ka līdz pirmajam dzīves gadam bērns vairāk reaģē uz pieaugušā runas intonāciju un sejas izteiksmi nevis vārdu saturu. Krasas izmaiņas bērna attīstībā notiek divu gadu vecumā, jo šajā vecumā bērns ir sācis staigāt. No atsevišķām skaņām un vārdiem pamazām veidojas prasme veidot teikumus. Tie ir, piemēram, viena vārda teikumi: mamma, ninne – mamma, iedod man padzerties. Tad rodas arī vairāku vārdu teikumi: “Ilzīte gulēt”, “Ilzīte gib sēdēt”. Šajā pašā vecumā bērni sāk apgūt saistītātvārdu lietošanu un valodas gramatisko struktūru.

Ļ. Vigotskis vārda nozīmes attīstību saista ar jēdziena attīstību. Viņš atzīst, ka ir četras jēdziena vispārināšanas pakāpes:

- **nulles pakāpe** (1 – 2 gadu vecumā), kurā vārdus, nosaukumu attiecinot tikai uz konkrētiem priekšmetiem, tādējādi vārds “bumba”, “mamma” iegūst īpašvārda statusu;
- **pirmā pakāpe** (otrais dzīves gads) – bērns izprot vienveidīgu priekšmetu un to īpašību vispāriņošo nozīmi, tādējādi visi apaļie priekšmeti tiek apzīmēti, piemēram, ar vārdu “bumba”. Bērns sāk apgūt sugas vārdus;
- **otrā pakāpe** (no trīs gadiem) – bērns apgūst vārdus, kas izsaka radnieciskus jēdzienus: mēbeles – galds, krēsls, sols, gulta utt., kā arī darbības vārdus lietvārdu formā (iešana);

- **trešā pakāpe** (5 – 6 gadi) – vārdu krājums papildinās ar vārdiem, kas apzīmē ģints jēdzienus: augi – koki, krūmi, zāle, puķes; lietas – trauki, mēbeles, rotaļlietas. Bērns mācās diferencēt jēdzienus no vārdiem, kas atrodas viena veselā un daļas attiecībās – krēsls: atzveltne, kājas, sēdeklis;
- **ceturtnā pakāpe** – vārdi, kas ietver norobežotus leksiskus vispārinājumus – kvantitāti, kvalitāti un attiecības.

1.3.Saistība starp bērna domāšanu un runu

Domāšana ir netiešs ar valodu cieši saistīts īstenības atspoguļojums. Tas ir psihisks process. Lai cilvēks spētu domāt, vajadzīga spēja vērot ārējo pasauli un vesela nervu sistēma, kas ļauj īstenoties cilvēka prāta spējām. Savukārt valoda ir domāšanas līdzeklis. Tēlu, ko uztver redze, smadzeņu garoza analizē un sintezē, nodrošinot pasaules kā veseluma uztveršanu.(2, 9) Ļ.Vigotskis secina, ka domāšana ir:

- iekšējā runa ar sevi;
- priekšstatu apkopošana un emociju piesaiste;
- darbības plānošana;
- informācijas apstrāde;
- iztēlošanās un sevis apliecināšana. (2, 9)

Franču zinātnieks Ž.Piažē secināja, ka domāšanas veidu pamatā ir izpratne par signālsistēmām.

- **Pirmā signālsistēma** ir sajūtas, uztvere un saglabātie uztveres tēli;
- **otrā signālsistēma** – kairinātājs ir vārds un jēdziens.

Domāšana bērnam sākas otrajā dzīves gadā, pusotra gada veca bērna darbībām parasti ir orientēšanās un izmēģinājuma raksturs.(2, 13) Ž.Piažē uzskata, ka bērna domāšana ir kognitīvās izziņas procesa attīstības pamats. Viņš norādīja, ka bērna domāšanai ir trīs svarīgi posmi:

- praktiskā domāšana, kas rodas, praktiski darbojoties ar priekšmetiem, un ir pirmais bērna domāšanas veids no pusotra līdz četriem gadiem;
- uzskatāmi tēlainā domāšana, kad bērni spēj analizēt savas sajūtas un uztveres tēlus (4 – 7 gadi);
- jēdzieniski abstraktā domāšana, kas veidojas no sešu gadu vecuma. Šajā laikā bērns spēj spriest, neredzot objektu.

Ž.Piažē arī uzsvēra, ka ikvienam bērnam ir individuālas domāšanas īpatnības, kas var būt saistītas ar smadzeņu pusložu attīstību un to asimetriju, prāta attīstības līmeni un atsevišķu domāšanas operāciju attīstību. (2, 13, 73.lpp.)

Tāpat cilvēka domāšanu un runu ietekmē viņa temperaments un nervu darbības tips, par ko rakstīja krievu fiziologs I. Pavlovs. Ir vairāki skaidrojumi par temperamenta būtību.

Humorālā teorija, ko iedibinājis sengrieķu ārsts Hipokrāts, uzskata, ka to nosaka šķidrumu proporcijas organismā – asinis, žults un gļotas.

Somatotipiskās teorijas pētnieks E.Krečmers un V.Šeldons savukārt bija pārliecināti, ka ķermeņa uzbūvei atbilst psihiskās īpašības. (2, 9)

Neirofizioloģiskās teorijas pamatā ir augstākās nervu darbības izpēte. (2, 24).

Ž.Piažē pētījumi izveidoja jaunu mācību un uzskatu sistēmu par bērna runu un domāšanu. Viņš izpētīja bērna loģikas īpatnības. Tradicionālajā psiholoģijā bērna domāšana tika raksturota negatīvi, pētnieki uzskaitīja bērna domāšanas nepilnības, salīdzinot tās ar pieaugušā domāšanu, pētīja to, kā bērna domāšanā **trūkst**. Savukārt Ž.Piažē vērtēja bērna domāšanu no pozitīvā viedokļa – uzskaitot to, kas **bērnam ir**, sevišķi izceļot bērna domāšanas savdabības. Viņš arī atgādināja Ž. Ž. Ruso teicienu, ka bērns nav mazs pieaugušais un bērna prāts nav mazs pieaugušā prāts. (2, 24, 22.lpp.)

Ž.Piažē pētīja bērna domāšanas egocentrismu, intelektuālo reālismu, sinkrētismu, apzināšanās grūtības. Pētnieks secina, ka tieši egocentrisms ļauj apkopot bērna īpašības. Tieši domāšanas egocentrisms nosaka pārējās bērna domāšanas īpatnības un viņa rīcību. Piažē uzskata, ka egocentriskā domāšana ir pārejošā domāšanas starpforma starp autisko formu un saprātīgu domāšanu. Egocentriskā doma ir virzīta uz savu vēlmju apmierināšanu. Zinātnieks norāda arī, ka bērna domāšanas primārā forma ir autiskā, savukārt reālistiskā domāšana rodas vēlāk apkārtējās sociālās vides ietekmē. (24, 30.lpp.)

“Egocentrisms ir raksturīgs bērnam līdz 7 – 8 gadu vecumam, kad sāk veidoties socializētas domas iezīmes. Līdz 7,5 gadu vecumam egocentrisms caurauž visu bērna domu – gan vārdisku domu, gan to, kas virzīta uz tiešu novērošanu,” Ž.Piažē atziņas citē Ļ. Vigotskis.

Ž.Piažē, pētot bērna runas funkcijas, secina, ka bērnu sarunas iedalāmas divās grupās:

- **egocentriskā runa**, kad bērns runā vienīgi pats par sevi, viņu neinteresē, vai viņā klausās, negaida atbildi, necenšas ietekmēt sarunbiedru. Bērns it kā sarunājas pats ar sevi;
- **socializētā runa**, kurā bērns uzdod jautājumus, lūdz, pavēl, draud, kritizē, dara zināmu. (2, 24, 41.lpp.)

Zinātnieks tādējādi uzskata, ka bērnībā lielākā daļa bērna runas ir egocentriskā, kas tieši saistīta ar viņa egocentrisko domāšanu – ir vainīgas apkārtējās lietas vai vide, bet ne bērni

paši. Viņš skaidro, ka bērniem līdz septiņu gadu vecumam nav sabiedriskās dzīves, tādēļ arī sociālās runas koeficients ir samērā mazs. Tādēļ viss sociālais bērnam ir svešs un uzspiests no ārienes. Tā ir runa sev pašam. Bērnam šajā agrīnajā vecumā likums ir rotaļa. Ja egocentriskā domāšana ir sapnim līdzīgās domāšanas izpausme, ir viņa pārdzīvojumu pavadone, tad bērna runas attīstībā tā izzudīs. (2, 24, 45.lpp.) Egocentrisms, piespiešana un sadarbība – tie ir trīs posmi, starp kuriem svārstās bērna domāšana. Egocentriskā runa ir pārejas forma no ārējās uz iekšējo runu: sociālā runa – egocentriskā runa – iekšējā runa. Ž. Piažē arī pieļauj, ka bērnam 2 – 3 gadu vecumā ir divas vai pat vairākas realitātes. Līdz ar pieauguša cilvēka runu bērns mācās arī nošķirt subjektīvo un objektīvo, “es” no “tu”, “šobrīd un pēc tam” jeb savu pasauli no pārējās, svešās. Savukārt V.Eliasbergs uzskata, ka bērnam mīt divas dvēseles – pirmatnējā un tā, kura top pieaugušo pasaules ietekmē. Tādējādi bērnam ir gan divas pasaules, gan divas realitātes. (2, 24, 78.lpp.)

Ļ.Vigotskis norāda, ka Ž.Piažē teorijai par egocentrisko runu ir vairāki trūkumi:

- īstenības un bērnu attieksmes pret īstenību;
- bērns nesaprot tīro runu, saruna bez darbības viņam nav saprotama.
- Piažē uzskata, ka bērna domāšanu neietekmē pieredze, bet viņš lietām tic, ar tām rotaļājas, tās nepētot.

Savukārt V.Šterns uzskata, ka runu izraisa trīs cēloņi –

- **ekspresīvais,**
- **sociālais,**
- **„internacionālais”.**

Pirmie divi izpaužas arī runas iedīglī dzīvniekiem, trešais ir tieši cilvēka runas iezīme. V.Šterns skaidro, ka bērns pusotra – divu gadu vecumā „izprot zīmju un nozīmes saistību, runas simbolisko funkciju” (2, 24, 80.lpp.) Tāpat V.Šterns uzskata, ka bērns neatklāj runas nozīmi uzreiz un visai dzīvei. Vārds bērnam ilgu laiku ir tikai lietas atribūts. Zinātnieks uzskata, ka bērnam otrajā dzīves posmā “pamostas” simbolu apziņa un vajadzība pēc tiem (katrai lietai savs vārds). (2, 24, 46.lpp.). Zinātnieks arī norāda, ka bērnam otrajā dzīves gadā rodas simbolu apziņa un vajadzība pēc tiem – katrai lietai ir savs vārds. (2, 24, 46.lpp.)

Vārdu krājuma aktīva palielināšanās nozīmē, ka bērns **pats meklē vārdus** – iztaujā par viņam nezināmiem priekšmetiem. Tādējādi bērns no signālfunkcijas pāriet uz signifikatīvo funkciju jeb no skaņas signālu izmantošanas uz aktīvu skaņu izmantošanu. Runas attīstībā V.Šterns uzsver atdarināšanas nozīmi un bērna spontāno darbību. Viņš uzskata, ka bērna runa ir visciešākajā saistībā ar viņa personības viengabalainību. (2, 24, 82.lpp.)

Profesors Ļ.Vigotskis norāda, ka domāšanai un runai ir atšķirīgas ģenētiskās saknes.

A. Vorobjovs uzsver, ka domāšana ir psihisks izziņas process, kurā cilvēks ar runas un domāšanas palīdzību atspoguļo dzīves realitāti. Vārds dod iespēju analizēt priekšmetus un apkārt notiekošo. Vārda nozīmi veido priekšmeta būtisko īpašību izdalīšana un vispārinājums, jeb tā iekļaušana lielākā priekšmetu grupā, piemēram, „galds” vai „pulkstenis”. (2, 25, 92)

I.Hadaņonoka norāda, ka Latvijā jau 20.gadsimta 30.gados izmantoja vācu filozofa Rūdolfa Šteīnera antropozofisko mācību, tāpat arī ārstes M. Montesori darba metodes bērnu attīstībai. (2, 27,7)

Runas attīstības vēsture liecina, ka kompleksās domāšanas mehānisms ir mūsu runas attīstības pamatā. Vārda vai izteikuma nozīme pēc M.Petersona viedokļa, jāatšķir no tiem priekšmetiem, uz kuriem norāda attiecīgais vārds. Tādējādi nozīme var būt viena, bet priekšmeti – dažādi vai arī nozīmes dažādas, bet priekšmets viens. Bērna domāšanā viņa vārdi sakrīt ar tiem, kurus izrunā pieaugušie – tie attiecināmi uz vieniem un tiem pašiem priekšmetiem vai parādību, bet nozīmes ir atšķirīgas. (2, 24, 88.lpp.)

V.Šterna teorijā nav ņemta vērā visa ilgā virzība uz valodas funkcijas patiesu nobriedumu un vienkāršo priekšstatu par runas attīstību.

V.Šterna teorijā minēts:

- tā sauktais simbolu nevajadzības lūzuma periods;
- vārdu krājuma strauja un lēcieneveida palielināšanās. (2, 24)

V.Šterns par saprātīgas runas pirmcēloni uzskata intelektu, tāpat viņš arī uzskata, ka mazbērna runu iztulkot nav iespējams. Viņš pauž pārliecību, ka, piemēram, vārds “mamma” nav jātulko un jāuztver tā, kā to darītu pieaugušie, bet gan kā vesels teikums: “Mamma, iedod!”, tātad – kā bērna uzvedība konkrētajā situācijā.

Runas attīstība cieši saistīta ar verbālās domāšanas attīstību. Jau mazbērna vecumā mazulis ir spējīgs vispārināt jutekliskos iespaidus. Cik lielā mērā bērns ir spējīgs vispārināt, tas atkarīgs no viņa pieredzes bagātības. Verbālā domāšana izpaužas spējā vispārināt un vārdu „māja” attiecināt uz jebkuru māju. Tā izpaužas arī spējā salīdzināt dažāda augstuma skaņas, dažādas intensitātes krāsas, priekšmetu lielumu un formu.

Mazbērna un pirmsskolas vecuma bērna vispārināšanas spēju attīstībā, pēc N.Švačkina uzskata, ir vairākas pakāpes:

- uzskatāmā vispārināšana, kas notiek uz spilgtu ārējo pazīmju kopības pamata;
- nozīmīgu priekšmetu vispārināšana, ņemot vērā vārdisko apzīmējumu;
- vispārināšana, izdalot vienu dažādiem priekšmetiem kopīgu, bet ne būtisku pazīmi (cepure ir viss, ko liek galvā);
- vispārināšana uz galveno pazīmju kopības pamata. (2, 13, 225)

Domāšanas un valodas problēma ir tikpat sena, cik sena ir psiholoģijas zinātne, domāšanas un bērna runas saistību pētījuši daudzi zinātnieki un pamatatzīņa ir, ka gan domāšanas, gan runas attīstību tieši ietekmē ne vien apkārtējās vides ietekme, bet arī audzināšana un rotaļas. (2, 24)

1.4. Pedagoģs – bērna runas veidotājs

Bērna runas attīstībai no divu līdz trīs gadu vecumam pievēršama galvenā uzmanība, jo tas ir pamats viņa zināšanu apguvei vēlākajos gados, tajā skaitā arī skolas vecumā. Tādēļ bērna runai šajā laikā jāpievērš sevišķa uzmanība, tās attīstīšana ir viens no galvenajiem pedagoga darba uzdevumiem. Bērniem pirmsskolas vecumā jāļauj mācīties atbilstoši savam tempam. Bērnam šajā vecumā ir svarīgāki mācīšanās apstākļi nevis pati mācīšanās.

Svarīgākais bērna runas attīstībā ir aktīva darbošanās, saskarsme ar pieaugušajiem. Kādā pētījumā par vecākiem, kuru bērni guvuši spožus panākumus kādā nozarē, konstatēts, ka šie bērni pietiekami agri ir nonākuši bagātīgā vidē, lai attīstītu savas spējas un iepazītu visu, kas ir ap viņiem. Vecāki ļāva bērniem pašiem izvēlēties savus interešu centrus, tā veidojās bērna personību veidojoša un stimulējoša sirsnīga ģimenes vide. Gan vecākiem, gan audzinātājiem patlaban ir aizvien lielākas iespējas aktīvi piedalīties bērna attīstībā (2, 2)

Bērns mācās un apgūst pasauli citādi nekā pieaugušais. Piedalīšanās spēlē veicina gan apkārtnes apguvi, gan ciešas emocionālās saites ar pieaugušajiem – vecākiem, pedagogiem. (2) Vispārīgai personības attīstībai pamati tiek ielikti pirmsskolas izglītības iestādē. Runas pilnvērtīgu attīstību nodrošina runas vide. Pirmsskolas izglītības iestādē pieaugušais organizē mākslīgu runas vidi.

Pirmsskolas izglītības uzdevums ir palīdzēt bērnam izteikt un apzināt pašam sevi, ticēt sev, attīstīt bērna intelektuāli un fizisko aktivitāti. (2, 26)

Pirmsskolas izglītības uzdevumi runas attīstībā (īpaši 2 – 3 gadu vecumā):

- vingrināt tīru un skaidru patskaņu un līdzskaņu izrunu;
- pilnveidot dikciju;
- attīstīt runas dzirdi, spēju saklausīt visas skaņas, mācīt pareizu zilbju un vārdu veidošanu;
- palīdzēt apgūt grūtākās skaņas;
- papildināt bērna vārdu krājumu, lai nodrošinātu sazināšanos;
- saglabāt bērna runas dabiskumu, mācīt izmantot intonatīvos izteiksmes līdzekļus dažādu izjūtu, piemēram, prieka, jautājuma, skumju vai dusmu izteikšanai;
- veidot teikumus.

Pedagogs šos uzdevumus veic dažādās runas attīstības rotaļnodarbībās, kur var būt gan individuāli, gan kopīgi vingrinājumi valodas attīstībā.

Runas attīstīšanas darba galvenie uzdevumi:

- paplašināt vārdu krājumu;
- veidot gramatiski pareizu runu;
- veidot skaņu kultūru, vēlākā vecumā arī mācīt veidot stāstījumu.

Skaņu kultūras veidošanas uzdevumi ir:

- vingrināt skaņu artikulācijas aparātu;
- vingrināt skaņu pareizu izrunu;
- vingrināt balss tempu; vingrināt runas dzirdi.

Vārdu krājuma paplašināšanas uzdevumi:

- paplašināt aktīvo un pasīvo vārdu krājumu;
- veicināt vārdu krājuma aktivizēšanos;
- vingrināties pareizi lietot vārdus.

Šos uzdevumus veic nodarbībās, nodrošinot vidi, organizējot rotaļas.

Gramatiski pareizas runas veidošanas uzdevumi:

- vingrināties vārdu šķiru maiņā;
- vingrināties vienkāršu saliktu teikumu veidošanā.

Stāstīt mācīšana ir īpaša spēja, kas jāattīsta jau pirmsskolas vecumā. Pamats tam ir ne vien sarunas ar bērnu, bet arī pasaku lasīšana – klausīšanās. Sevišķi izmantojamas bilžu grāmatas ar īsos kodolīgos teikumos izstāstītu pasaciņu, ko bērns var ātri apgūt. Sākumā bērns iegaumē un atkārtoti vecāku vai audzinātāja stāstīto, bet pēc tam var sākt improvizēt. Pasaku lasīšana bērniem sākot no pusotra gada, bet jo sevišķi divu trīs gadu vecumā rosina bērna runas attīstību vairāk, nekā ja to sāk darīt vēlāk.

Pedagogs pirmsskolas izglītības iestādē vistiešākajā veidā ietekmē bērna runas attīstību, jo ir saskarsmē ar mazuli visu garo darbadienu. Saskarsmē ar bērnu pedagogam vispirms jāredz katra mazuļa runas īpatnības, iespējams, arī trūkumi un nepilnības, varbūt – runas traucējumi, un attiecīgi tālāk jāplāno savs darbs ar bērnu. Galvenais bērnu runas attīstībā ir pieaugušā valodas paraugs, tikai pēc tam – folklorā vai literārie darbi, jo 2 – 3 gadu vecumā, kad bērnam tikko veidojas sabiedriskās dzīves pieredze, viņš aktīvi izmanto jebkuru no pieaugušajiem dzirdētu vārdu – katrs šāds jauns vārds ir papildinājums viņa pieredzei. Sevišķi tādēļ pedagogam jācenšas runāt literāri un gramatiski pareizi, - nepareizi izrunāts vārds, ko bērns pirmoreiz dzirdējis no pieaugušā, var “iesēsties” viņa apziņā un pēc tam to mainīt ir grūti. (2, 10)

Pedagogs izmanto praktiskus runas vingrinājumus, pievēršot īpašu uzmanību sarežģītākām konstrukcijām, bet 2 – 3 gadus veciem bērniem īpaši cenšas iemācīt pareizu skaņu izrunu, vārdus izrunājot lēnām un ļoti skaidri – skaņas un vārdi jāizrunā ar pilnīgi atvērtu muti. Skaņu izrunas apguves pamats ir latviešu valodas fonētikas un ortopēdijas likumības. Mērķtiecīgā pieaugušā vadībā bērns apgūst gan pareizu skaņu izrunu, gan arī runas kultūru, intonāciju un balss stiprumu. Pedagoga darba rezultāts būs atkarīgs no viņa paša valodas. Tādēļ pedagogam sava valoda jāvērtē ļoti kritiski, jo tā ir viņa profesionālās sagatavotības rādītājs. Ja gadās kļūdas un nepilnības paša valodā, tās jānovērš. Tikpat svarīga kā pareiza valoda ir spēja komunicēties, jo skolotājam ar bērniem jārunā visā nodarbību procesā.

Agrīnajā bērnībā un pirmsskolas vecumā bērns apgūst tos vārdus, kas ir dzimtās valodas krājuma pamatā. To ietekmē apkārtējo cilvēku vārdu krājums un bērna orientēšanās spējas vidē. (2, 10) Pedagogs izvēlas īpašus vingrinājumus, lai bērns varētu apgūt šo vārdu saturu un tos aktīvi izmantotu.

Viens no sarežģītākajiem uzdevumiem skaņu kultūras veidošanā ir intonācija. Ar dažādām rotaļām, iztēles situācijām pedagogs veido bērnos izpratni par dažādajām intonācijām un veicina to pareizu izmantošanu. Intonāciju vingrinājumos var uzaicināt bērnus iejusties, piemēram, kāda dzīvnieka lomā un to atdarināt.

“Valodas tiek apgūtas nevis kā izglītības vai gudrības daļa, bet kā līdzeklis, lai smeltos zināšanas un nodotu tās citiem. ... katrā valodā jāparedz noteikts laiks mācībām. Tā kā dzimtā valoda ir saistīta ar lietām, kuras apziņai atklājas pakāpeniski, tās apguvei nepieciešami vairāki gadi – astoņi līdz 10 gadi jeb viss bērnības posms, sākot ar agrīno bērnību, beidzot ar pusaudža gadiem. (2, 11, 20)

19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā savu teoriju izstrādāja psihiatre un pedagoģe M. Montesori, kura uzskatīja, ka bērns jāpieņem tāds, kāds viņš ir, bet bērnam jārada viņam speciāli sagatavota vide, jābūt plašai iespējai veikt praktiskus vingrinājumus, attīstīt sajūtas kā galveno izziņas avotu. “Leksiski bagāts pedagoga valodas paraugs bērnam palīdz tieši un netieši sagatavoties lasīšanas un rakstīšanas prasmēm.” (2, 9, 36)

M.Montesori audzināšanas metodes:

- kustību attīstība;
- sensorā audzināšana;
- valodas attīstība;
- vingrinājumi matemātikā. (2, 9, 36)

Viņa uzskatīja, ka pedagogs ir vairāk vides sagatavotājs, vērotājs un kontrolētājs. Mūsdienās pedagogs, it sevišķi pirmsskolas izglītības iestādē, darbojoties ar 2 – 3 gadus

veciem bērniem, ir daudz ciešākā kontaktā, viņš daudz tiešāk ir iesaistīts pedagoģiskajos procesos un tos nosaka daudz lielākā mērā, gan organizējot attiecīgu vidi, gan izvēloties rotaļas bērnu attīstībai.

Secinājumi. Bērns, ienākot pasaulē, sāk apgūt dzimtās valodas pamatvārdu krājumu. Pamatā mazulis veido priekšstatus par ārpasauli, klausoties un uztverot ne vien teiktā jēgu, bet arī balss intonāciju. Agrīnajā bērnībā no divu līdz trīs gadu vecumam vistiešākajā veidā ietekmē kontakts ar pieaugušajiem – vecākiem un pedagogiem. Bērna runa šajā vecumposmā, pēc psihologu atziņas, ir egocentriska, vērsta vairāk pašam uz sevi nevis uz sarunāšanos ar citiem, jo bērna rotaļbiedri pirmajos dzīves gados ir galvenokārt pieaugušie – tuvinieki un vecāki. Izmantojot rotaļas, pedagogs var ietekmēt bērna runas attīstību un vārdu krājuma palielināšanos.

2.ROTAĻA KĀ BĒRNA DZĪVESVEIDS – TEORĒTISKIE PRINCIPI

Divu trīs gadu vecumā bērns milzu soļiem progresē garīgajā un sociālajā attīstībā, sāk sevi apzināties kā autonomu personu un atklāj savu ES. Bērns bieži runā pretī, grib zināt, cik lielā mērā var uzspiest savu gribu, pamazām iemācās kontrolēt savas emocijas. (1, 2)

Divgadīgs bērns pārvietojas ātri un stabili, cenšas visu izpētīt, mācās būt patstāvīgs – pats var saģērbties un paēst, grib iemācīties rotaļāties kopā ar saviem vienaudžiem. Lūk, dažas iezīmes:

- labprāt vingrinās visu darīt pats;
- apzinās savas sajūtas, bet pavisam nedaudz saprot to, ko citi domā vai jūt;
- sāk saprast, kādas sekas ir, ja sit citiem un tos pagrūž;
- saprot un atbild uz pieaugušo lūgumiem;
- var nosaukt lielāko daļu zināmo priekšmetu un lietu;
- prot sašķirot priekšmetus pēc krāsas un formas. (2, 9,183.lpp.)

Divu un trīs gadu vecumā bērna attīstībā aizvien lielāku nozīmi iegūst rotaļa.

2.1.Rotaļas klasifikācija

Bērns visu iemācās rotaļājoties. Rotaļa un uzzināšana viņam ir viens un tas pats. Rotaļai bērna attīstībā ir būtiska nozīme. Tā liecina par bērna fizisko, psihisko un intelektuālo veselību, rada kvalitātes saites. Rotaļa attīsta humora izjūtu. Tas ir labākais pamats mācīšanai, jo bērns mācās bez piepūles, pats to neapzinoties. Rotaļa dod ne vien prieku, bet arī iespēju izmantot savu ķermeni un maņu orgānus, tā ļauj uzņemt daudz informācijas par apkārtējo pasauli. Rotaļā bērns mācās kontaktēties un respektēt otru cilvēku. Bērnam ir vēlēšanās rotaļāties un būt kopā ar pieaugušo. Tādēļ bērnam ir svarīgi rotaļāties ar pieaugušajiem – vecākiem vai audzinātājiem. Tās sevišķi stimulē, ja bērnu neaizmirst paslavēt. Jāpiedāvā bērna spējām un vecumam atbilstošas rotaļas, kurās bērns labi jūtas, citādi viņš var zaudēt ticību sev. (2, 2)

Mājās rotaļās ar bērnu iesaistās vecāki. Pirmsskolas izglītības iestādēs šo vidi organizē pirmsskolas pedagogs. Pirmsskolas izglītības programmā noteikts, ka tās īstenošanas galvenais līdzeklis ir rotaļa – gan kā bērna patstāvīga darbība, gan kā pieaugušo organizēta nodarbe.

D. Dzintere un I. Stangaine norāda, ka rotaļa, bērnība un bērns ir nedalāmi jēdzieni. Rotaļa sagatavo bērnu dzīves darbībai. Bērna rotaļā atbalsojas apkārtējā vidē novērotais – šī

bērna pasaule var būt gan priecīga, gan naidīga. Pētījumi un prakses analīze liecina, ka bērni rotaļājas aizvien mazāk. Rotaļas aizvien vairāk aizstāj televizors un datorspēles. Arī pirmsskolas izglītības iestādēs rotaļas kļūst nabadzīgākas, bet piecus un sešus gadus vecos bērnus māca tāpat kā skolā. “Atklāti tiek ignorētas bērna tiesības uz rotaļu. Vai tā zināmā mērā nav pedagoģiskā vardarbība? ...jāšaubās, vai tas bērns, kuram bērnībā nebija atļauts rotaļāties, vēlāk kļūs par patstāvīgu personību.” (2, 7, 5.lpp.)

Ž.Piažē norādīja, ka bērna attīstība ir ciešā saistībā ar viņa saskarsmi ar vienaudžiem, tādēļ svarīga ir pieredze, ko bērns gūst kopējā rotaļā. Bērns rotaļā apgūst sociālās uzvedības noteikumus.

E.Berns uzskata, ka rotaļa ir mūsu dzīves sastāvdaļa, kurā visu dzīvi spēlējam dažādas lomas. Cilvēks spēlē gan vecāku, gan pieaugušā, gan bērna lomu.

Kas ir rotaļa?

I. Kants skaidro, ka rotaļa ir darbība, kurā darbības mērķis nav ārpus tās, bet tai ir katrs moments par sevi. (2, 18)

E.Gross rotaļu psiholoģiju raksturo šādi:

- kā atpūtas teoriju;
- spēku izsīkuma teoriju;
- vingrinājumu jeb pašaudzināšanas teoriju.

E.Gross runā par pašaudzināšanas teoriju. Viņš teic, ka bērnība ir atsevišķu orgānu sagatavošanās pastāvīgai dzīvības funkcionēšanai. Jo sarežģītāki orgāni, jo ilgstošāka bērnība. Pētnieks apgalvo, ka augstākajām dzīvīvajām būtnēm iedzimtās reakcijas ir nepieciešamas, bet nepietiekamas, lai veiktu sarežģītus dzīvības uzdevumus. Zinātnieks secina, ka rotaļa ir augstu attīstīta organisma atsevišķu orgānu nostiprināšana, ko nosaka paša indivīda iekšējs pamudinājums bez stimula no ārienes. (2, 18)

Ja bērna gaita un kustības divu – trīs gadu vecumā vēl ir nedrošas, tās uzlabojas, jo bērns tās visu laiku vingrina – bērnam patīk rāpties, slidināties, skriet un kāpt. Labs vingrināšanās līdzeklis ir bumba – tās mešana, ķeršana gan ar rokām, gan kājām. Rokas kļūst veicklākas, bērns var ar tām daudz ko padarīt. Tiklīdz mazulis spēj noturēt rokā zīmuli, viņam vislielāko prieku sagādā zīmēšana, arī līnijas kļūst arvien drošākas un precīzākas. Tuvojoties trīs gadu vecumam, bērns spēj izprast notikumu norisi laikā un dažādus noteikumus, var sākt spēlēt, piemēram, loto, kur visiem ir vienādi noteikumi, sāk izprast laika ritējumu un iegūst priekšstatu par nedēļas dienām, stundām. Divarpus – trīs gadu vecumā bērns spēj nodoties vienkāršākām kolektīvām spēlēm, kuru laikā gan var izraisīties konflikti, bet arī šajā laikā radusies draudzība var būt ilgstoša. (1, 2)

Rotaļu un tās nozīmi zinātnieki vērtē dažādi. Ē. Hofmane rotaļu vērtē kā dāvanu cilvēcei. Viņa piekrīt, ka rotaļa ir bērnības pavadone.

E. Okers uzskata, ka spēlēšanās un slinkošana ir māksla, ko bērni pieprot, bet vēlāk pazaudē. Tādēļ nepieciešams strādāt, citādi pienāks laiks, ka neprātīsim neko citu, vienīgi strādāt. Apgaismības filozofs Ž. Ž. Ruso piebilst: “Ļaudis, esiet cilvēcīgi. Kurš no mums nevēlas būt tajā vecumā, kad smaids neizdziest sejā, kad dvēsele priecājas par pasauli. Kādēļ jūs vēlaties atņemt šiem nevainīgajiem mazuļiem laiku, kas ir tik īslaicīgs un ātri paiet? Dodiet viņiem iespēju baudīt dzīvi!” (2, 7, 9.lpp.)

Līdz tam, kad savu teoriju izstrādāja Frēbelis, rotaļa netika uzskatīta par audzināšanas līdzekli, to vērtēja kā aizraušanos, atpūtu nevis nopietnu nodarbošanos, tāpēc arī nedomāja, ka rotaļai varētu piemist audzinoša nozīme.

V.Šterns rotaļu vērtēja šādi:

- bērna rotaļu attīstība ir iekšējo dotumu un ārējās vides apstākļu rezultāts. Tā ir neapzināta atdarināšana un materiālu izvēle, apguve un pārstrāde, ko nosaka bērna tieksmes, dotības un ārējās vides apstākļi;
- rotaļas ir nākotnē nepieciešamo funkciju neapzināts vingrinājums;
- rotaļas ir īpašs bērna instinkts. Tas veicina dažādu spēju veidošanos.

Filozofi jau kopš seniem laikiem pratuši novērtēt rotaļas nozīmi bērna attīstībā.

Ko par rotaļu saka filozofi un pētnieki?

- Sengrieķu filozofs **Platons** izceļ mācību par jutekļu attīstību un tās nozīmi attīstībā, uzsver rotaļas nozīmi;
- **Aristotelis** norāda uz bērna attīstību, balstoties uz dabas likumiem, bērna izglītošanu ar prātu attīstošiem stāstījumiem, runā par gribas un morāles veidošanu rotaļā;
- **I. Pavlovs** un **I. Sečenovs** mācībā par cilvēka attīstību izceļ rotaļu kā svarīgu garīgās dzīves un morālo īpašību attīstības nosacījumu;
- **K.Ušinskis** un **F.Frēbelis** uzskata, ka pirmsskolas vecumā un arī agrīnajā bērnībā rotaļa veic gan mācīšanas, gan audzināšanas funkcijas, tādēļ pedagogs to nedrīkstētu atstāt pašplūsmā, viņam tā gudri jāvada.
- **Z. Freids** savukārt uzskata, ka rotaļa ir neirotikās spriedzes izlādēšanās. Viņš norāda, ka rotaļā bērns rada savu konkrēto pasauli tādu, kāda tā pašam patīk. Tajā bērns atklāj emocijas. (2, 7)
- **V.Romenkova** norāda, ka rotaļa rada prieku, jo ir bijusi iespēja apzināties savas jūtas un mazināt vēlmes. (2, 9)

- “Bez rotaļām bērns būtu visnozēlojamākais radījums. Rotaļa ir tas brīnišķīgais tilts, kurš savieno bērna neuzvaramo un nepiepildāmo “es gribu” ar viņa mazo un nespējīgo “es varu”,” atzīst latviešu pedagogs **O.Svenne**.
- Psihologs **N.Picka** uzsver, ka rotaļa ir bērna garīgās eksistences līdzeklis. Ja bērns nerotaļājas, tas vairs nav bērns, jo viņam nav vēlmes “iekarot pasauli”. Spēlēšanās ir eksistenciāla nepieciešamība: viss pieejamais ir jāsasniedz, jāiepazīst un to var izdarīt bērns pats.

Krievu dzejnieks A.Puškins: “Kas tā tāda dzīve? – Rotaļa”. (2, 7)

Krievu psihologs **Ļ.Vigotskis** norādīja, ka rotaļa ir īpatnēja attieksme pret darbību, tā ir iedomātu situāciju radīšana. Viņš uzskata, ka zīdaiņa vecumā rotaļa vēl neeksistē, bet tā rodas agrīnajā bērnībā – piemēram, divu – trīs gadu vecumā, kad bērns auklē lelli, baro kaķēnu vai noliek gulēt rotaļu lācēnu. **Ļ.Vigotska** apgalvojums, ka rotaļa iekļauj sevī visas attīstības stadijas, ir rotaļu psiholoģijas pamatā arī mūsdienās. Viņš uzsver, ka rotaļa ir bērna jaunrades process, kurā izmanto žestu un zīmju valodu, Spēlē galvenais nav vis apmierinājums, ko bērns gūst rotaļājoties, bet gan objektīvā spēles jēga, ko bērns īsteno.

D.Elkoņins un **A.Ļeontjevs** rotaļu dēvē par pirmsskolas vecuma bērnu vadošo darbības veidu, kuram ir vairākas raksturīgās iezīmes:

- attīstās jauni darbības veidi, rotaļā bērns sāk mācīties;
- rodas jaunveidojumi, veidojas radošā iztēle;
- mainoties bērna attieksmei pret apkārtējo pasauli, mainās rotaļu raksturs. (10)

Pētnieks I.Plotnieks norāda, ka rotaļa bērnam ir interesanta, un aizraujoša aktivitāte, kuras mērķis nav radīt kādu produktu, tai nav arī tieša mācību uzdevuma, tomēr tā satur abas šīs vērtības. Rezultāts ir bērna attīstība. (2, 7)

I.Plotnieks izveidojis 10 apakšgrupas, kas raksturo rotaļas nozīmi bērna attīstībā:

- 1.Rotaļās bērns apgūst zināšanas un mācās tās izmantot praksē. Tā veidojas prasmes un iemaņas. Agrīnajā vecumā rotaļa ir vienkāršas darbības ar priekšmetiem, bet vēlāk – priekšmetu un lietu izzināšana. Un nav labāka ceļa zināšanu apguvei kā prakse.
- 2.Rotaļās pilnveidojas bērna izziņas darbības mehānismi, galvenie psihiskie izziņas procesi: sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana un iztēle.
- 3.Rotaļas var kļūt par lielisku radošās darbības skolu. Tajās attīstās fantāzija, valoda, konstruktora spējas, jo nepieciešams radīt rotaļas apstākļus un priekšmetus.
- 4.Rotaļas organizē un disciplinē bērna kustības, attīsta fiziskās dotības.
- 5.Rotaļas audzina bērnā jūtas. Loma šeit ir ne tikai emocionālajiem pārdzīvojumiem, ko izraisa attieksme pret rotaļu priekšmetiem, rotaļu biedriem, panākumiem un neveiksmēm.

Bērns rotaļā savu lomu pārdzīvo pa īstam. Tā bērnībā rodas daudzu jūtu aizmetņi, kas attīstās turpmākajos dzīves gados.

6.Svarīga loma rotaļās ir sava dzimuma pašapziņas izveidei.

7.Rotaļa palīdz apgūt sarežģīto saskarsmi starp cilvēkiem. Atdarīnot pieaugušos, viņi praksē apgūst saskarsmes māku.

8.Rotaļas ir kolektīvisma skola, sevišķi sacensību rotaļas. Rotaļu situācijā atklājas rotaļbiedra atbalsts, egoisms, patmīlība un citas īpašības. Kolektīvā rotaļā panākumus ietekmē spēja uzņemt vadību, pakļauties, kā arī saskaņota darbība.

9.Rotaļas var kļūt par morāles vingrinājumiem darbībā. Tajās parādās godīgums, blēdība, citas morāles vērtības.

10.Rotaļas attīsta neatlaidību, mērķtiecību, disciplinētību un citas gribas īpašības. (2, 17, 49.lpp.)

Rotaļai ir liela nozīme bērna prāta darbības attīstībā. Bērnam ir jābūt gatavam jebkurai, arī negaidītai situācijai, jāprot darboties ar trūkstošā priekšmeta aizvietotāju. Domāšanas attīstība izpaužas tieši tad, kad bērns pārstāj darboties ar priekšmetu reāli uztveramajā situācijā, bet sāk par tiem domāt un ar tiem darboties rotaļu situācijā. Rotaļājoties bērns iepazīst tās personības īpašības, kas kļūst par pamatu viņa pašapziņas struktūrā. (2, 12)

Rotaļā veidojas iekšējā regulācija, uzmanība, atmiņa, notiek vajadzību un motīvu sfēras attīstība. A.Ļeontjevs uzskata, ka tīšās darbības (tādas kā uzmanība un atmiņa) ir svarīgākais agrās bērnības posma jaunveidojums.

Rotaļai piedēvē dažādas īpašības – tā ir brīva indivīda vēlmju izpausme, aktivitāte, kurā cilvēks gūst prieku, apmierinājumu no savas personiskās darbības. (2, 7) V. Muhina uzsver, ka rotaļā bērni koncentrējas labāk un atceras vairāk nekā parastā situācijā, kad viņiem liek kaut ko iegaumēt. Rotaļa sekmē bērna attīstību, jo bērnam tā patīk un izraisa pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu. Tās galvenā funkcija ir bērna audzināšana. Tā palīdz organizēt bērna dzīvi un risināt audzināšanas jautājumus.

Holandiešu psihologs F.Boitendaiks norāda, ka ir trīs raksturīgākās rotaļas procesa iezīmes: kustība, spontanitāte un brīvība. Svarīgākās rotaļas īpašības:

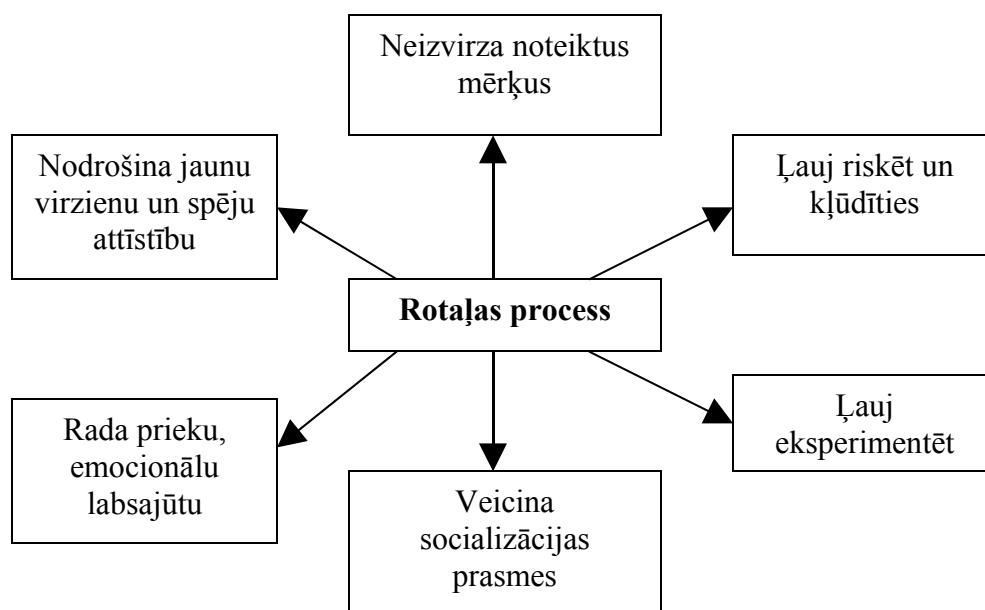
- rotaļa ir brīva, spontāna, tai nav piespiedu rakstura, rotaļas pasaulē bērns ir brīvs un neatkarīgs. Viņš saliek klucīšus pēc paša vēlēšanās nevis pēc pieaugušo norādēm;
- rotaļa bērnam interesē un patīk. Bērns rotaļā atdarina pieaugušos, piemēram, spēlējot pircēju un pārdevēju. Bērns ir pilnīgi iegrimis savā nodarbē;
- rotaļa ir interaktīva – lai rotaļātos, bērnam vajag darboties ar kādu priekšmetu, sadarboties ar kādu cilvēku. Arī priekšmeti, ar kuriem bērns veic darbības sniedz

atbildes reakciju. Bērns, kas pasīvi vēro televīzijas pārraidi, klausās pedagoga stāstījumā, nerotaļājas;

- rotaļa ir iztēles bagāta, daudzveidīga. Tajā bērns var sevi iztēloties par ko vien vēlas, veidot visdažādākās situācijas. (2, 6)

Bērni nepiešķir pārāk lielu nozīmi rotaļas rezultātiem. Rotaļai arī reti kad ir gadījuma rakstus. Rotaļa attīstās pēc noteikta scenārija. Dažreiz bērni attēlo darbības pretēji dzīvē vērotajam, idealizē ikdienu. Tāpat nereti bērni rotaļā izspēlē savas negatīvās izjūtas. Tā, piemēram, spoguļošanās ir veids, kādā bērns veido atgriezenisko saiti ar apkārtējo pasauli. Ja vecākiem jāiet uz darbu un viņi atstāj bērnu bērnudārzā vai pie aukles, bērns šo situāciju izspēlē ar lellēm, [iesakot, ka nu viņam jāiet uz darbu, lai tās uzvedas godīgi. (2, 26) Tāpat bērns var izpaust savu nepatiku pret brāli vai māsu, piemēram, ieperot lelles. Tādējādi viņš transformē savas jūtas, izrādot tās rotaļā, kurā tomēr atspoguļojas dzīves īstenība.(2, 3)

Rotaļas procesu un funkcijas D.Dzintere klasificē šādi:

2.1.att. Rotaļas process un funkcijas

“Rotaļa ir neapzināta gatavošanās dzīvei. Mūsdienu psiholoģija, kas atzīst gan iedzimtā, gan dzīves laikā iegūtā nozīmīgumu, nevar ignorēt nedz neapzinātā un instinktīvā, nedz arī sociālās vides un audzināšanas noteikto lomu rotaļā. Rotaļu darbības rezultāts ir bērna attīstība.” (2, 17) Rotaļa ir kā atslēga, ar kuru bērns var atslēgt pasauli, tai ir visdažādākās variācijas. (2, 7)

Rotaļu iedalījums:

2.1.tabula

Rotaļas

VIENTUĻĀS	SABIEDRISKĀS
<ul style="list-style-type: none">➤ ar savu ķermeni;➤ ar priekšmetiem;➤ destruktīvās;➤ konstruktīvās.	<ul style="list-style-type: none">➤ viens otram blakus;➤ viens ar otru;➤ viens pret otru

Tā kā bērnam kopš dzimšanas pirmais kontakts ir ar vecākiem, it sevišķi ar māti, tad tuvinieki, kuri ik dienas ir ap viņu, arī kļūst par bērna pirmajiem rotaļbiedriem. Tieši vecāki iemāca bērnam pirmos vārdus un skaņas, iepazīstina ar apkārtējās pasaules priekšmetiem. Tādējādi bērni labprāt vēlas, lai tuvinieki, īpaši māte un tēvs, piedalās viņa rotaļās. Ja vecāki neskopojas ar iejūtību un labiem vārdiem, paslavējot bērna veikumu rotaļājoties, tas stimulē mazā cilvēka pašapziņas veidošanos, ticību sev un radošo garu. Rotaļājoties ar bērnu, vecāki viņu var audzināt visveiksmīgāk. Arī padomus, ja tie izteikti taktiski, bērns uzklausā labvēlīgi. Rotaļas procesā bērns ir sevišķi atsaucīgs un uzņēmīgs. (2, 17, 50.lpp.)

Rotaļas dažādi pētnieki klasificē atšķirīgi. Tā piemēram, K.Grosa sistēmā ir mēģināšanas jeb eksperimentālās rotaļas:

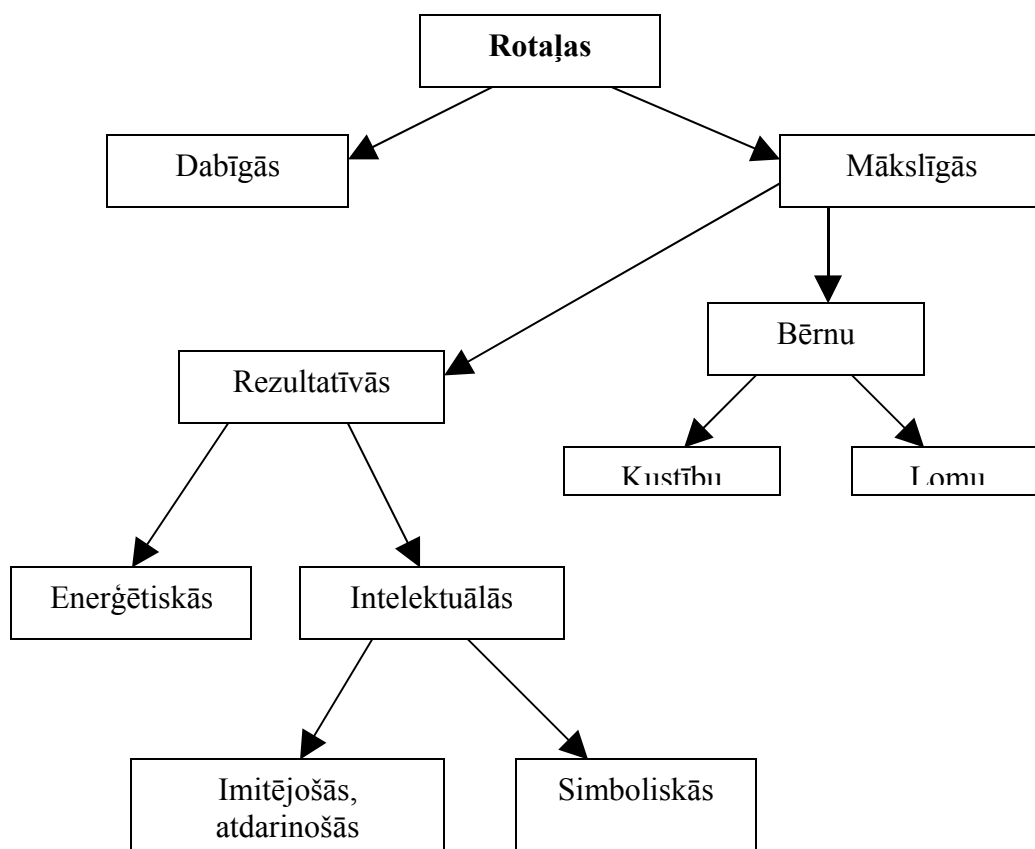
- rotaļas, kas nodarbina jutekļus jeb sensorās rotaļas;
- rotaļas, kas nodarbina kustību aparātu (nodarbošanās ar paša ķermeni, priekšmetiem);
- rotaļas, kurās nodarbina augstākus dvēseles iedīgļus (spējas, jūtas, gribu);
- rotaļas, kurās nodarbina “otrās šķiras dziņas”, piemēram, cīņas rotaļas, mīlestības rotaļas, atdarināšanas un sociālās rotaļas.

Ž.Piažē iedala trīs rotaļu komponentus:

- rotaļas – vingrinājumi, kas parādās jau pirmajos bērna dzīves mēnešos. Attīstoties runai bērns sāk uzdot jautājumus, skaidrot savas darbības.
- Simboliskās rotaļas – simbolisko shēmu pārņemšana uz jaunu priekšmetu (pats runā pa telefonu, pēc tam to liek darīt lellei);
- rotaļas ar noteikumiem (parādās četrus gadu vecumā). Noteikumi mantoti no paaudzes paaudzē vai rodas pēkšņi.

Bērna radošā rotaļa pētnieku izpratnē ir bērna brīva, radoša darbība, kurā viņš radoši ataino apkārtņē novēroto – notikumus ģimenē, pasakās utt.

P.Pidkastijs un Ž.Haidarovs izveidojuši rotaļu klasifikāciju. Saskaņā ar to rotaļām ir veidi, klases un sugas. (2, 6)

2.2. attēls Rotaļu klasifikācija

Pētnieks F.Frēbelis norāda, ka pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas uzdevums ir nevis mācīšana tās parastajā izpratnē, bet gan rotaļas organizēšana. F.Frēbelis uzskatāms par rotaļas kā nodarbības formulējuma pamatlicēju. Viņš sevišķi uzsver sabiedriskumu rotaļās un spēlēs – ja bērns rotaļājas kopā ar citiem bērniem, viņš pierod pakļauties kopējas darbības noteikumiem un rēķināties ar citiem spēles partneriem. Parasti vajadzība pēc kopīgām rotaļām ar citiem bērniem rodas pēc tam, kad bērns sasniedz divu – trīs gadu vecumu un viņam ir lielāka saskare ne tikai ar vecākiem un tuviniekiem, bet arī ar citiem bērniem. Pirmsskolas izglītības iestādē svarīga loma ir pieaugušajam, kurš var tieši vai netieši ievirzīt bērnu rotaļas, veicinot pozitīvas attieksmes un nepieļaujot negatīvas parādības, piemēram, agresijas izpausmes. Šādas pieaugušā ievirzītas rotaļas noder arī to bērnu attīstībai, ar kuriem ģimenē neviens nenodarbojas, vai kuri piedzīvojuši vardarbību. (2, 3)

Krievu psiholoģe S.Novosjolova rotaļas iedala tādās, kuras notiek pēc bērnu iniciatīvas, tās parasti ir rotaļas – eksperimenti vai brīvā sižeta rotaļas; rotaļās, kuru iniciators ir pieaugušais (mācību spēles, spēles atpūtai un priekam); tautas rotaļās (rituālās jeb gadskārtu

un ieražu spēles, kulta un ģimenes spēles, spēles – vingrinājumi, rotaļas vaļasbrīžiem.) Tās visas ir savstarpēji saistītas. (2, 7)

2.2.Rotaļu veidi, to struktūra

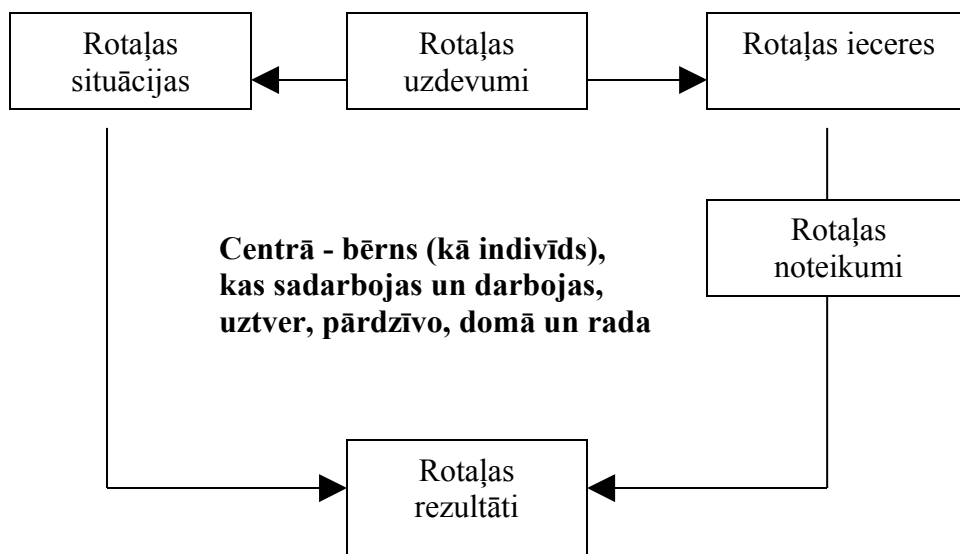
Bērna aktivitāti nosaka rotaļas iecere, tās uzdevumi vai noteikumi un rotaļu darbības.

Rotaļas uzdevums – pēc D.Dzinteres un R.Bošas teorijas, tas ir rotaļas kodols, kam pakļauta rotaļas iecere, tās darbība un noteikumi. Uzdevums nosaka, ko bērnam vajadzētu iemācīties rotaļas gaitā, paredz rotaļas rezultātu. Uzdevumā ir ietverts izziņas komponents, kas paredz apgūt dažādus darbības paņēmienus, zināšanas un prasmes. Audzināšanas moments – bērnu saskarsmes paņēmieni apguve. Savukārt, risinot mācīšanās uzdevumus, bērnam jāpiepūlē prāts un griba, tādējādi gūstot gandarījumu. Rotaļas galvenais uzdevums ir iemācīties apgūt apkārtējo pasauli, izzināt to, apzināties pašam savu varēšanu, izteikt vārdos savas domas un izjūtas. Tādējādi rotaļas uzdevumam un mērķim jābūt bērna garīgo, psihisko un fizisko spēku attīstībai.

Rotaļas iecere – ja rotaļas iniciators ir pieaugušais, piemēram, pirmsskolas izglītības iestādes pedagogs, tad rotaļas iecere pieder viņam, bet bērns pieaugušā ierosināto rotaļu var pieņemt vai nepieņemt kā savējo. Ja rotaļas iecere ir saistīta ar bērna vajadzībām un viņa ES atzīšanu, bērns rotaļu pieņem un cenšas izpildīt visas paredzētās darbības. Ja iecere ir saistoša, bērns aizmirst par laiku, nejūt, ka mācās, un pārvar grūtības. Ja bērns ir spiests gaidīt, kad pienāks viņa kārta, piemēram, lai izspēlētu pastnieka un sūtījuma saņēmēja lomu, kamēr to izdarīs citi bērni, viņš sāk garlaikoties un spēles uzdevums nav sasniegts. (2, 9) Pieaugušajam ar savu attieksmi ne tikai jānosaka rotaļas iecere, bet arī jāveicina bērna vēlme darboties.

Rotaļas noteikumi paredz, kas bērnam jādara rotaļā, lai sasniegtu rezultātu. Pēc Ļ.Vigotska teorijas rotaļa ir jo saspringtāka, jo stingrāki ir tās noteikumi. Taču D.Dzintere norāda, ka bērnam nedrīkst izvirzīt pārāk stingrus noteikumus, jo tad rotaļa sāk atgādināt kaut ko no ārpus uzspiestu, un bērns zaudē interesi par to, bet galvenais – prieku.

Rotaļas rezultāts ir uzdevuma īstenošana. Bērns to izjūt kā rotaļas prieku, uzvaru spēlē, ar uzslavu vai balvu. (2, 6,19.lpp.) Jau minēts, ka rotaļājoties bērns apgūst zināšanas nemanot, jo izziņas uzdevumi viņam nav izvirzīti tiešā veidā, bet ir ietverti rotaļas uzdevumā, saturā, darbībās. (2, 5, 19.lpp.)

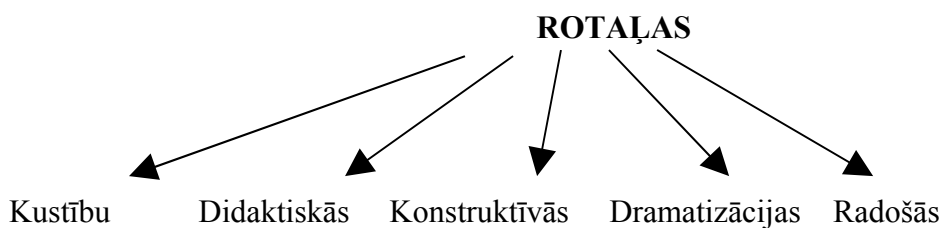

2.3. attēls Rotaļas struktūra

Rotaļas pētnieki mēdz iedalīt dažādi. Piemēram, pētnieks D.Elkoņins bērna rotaļas iedala piecās grupās:

- priekšmetiskās rotaļas – bērns ķemmē lelei matus;
- sižetu – lomu rotaļas – atdarina pieaugušo darbības;
- rotaļas ar noteikumiem – “pēdējais pāris šķiras” u.c.;
- režisora rotaļas – bērns izspēlē sižetu ar rotaļlietām, vienlaikus būdams gan aktieris, gan režisors;
- didaktiskās rotaļas – bērns veic mācību uzdevumu. (2, 9)

Pēc profesores A.Ļubļinskas (2, 13) izveidotās sistēmas, rotaļu iedalījums pēc to veidiem ir šāds:

2.4. attēls Rotaļas iedalījums

Kustību rotaļas. To raksturīgākā iezīme ir intensīva kustību izmantošana. Tās laikā bērns izpilda noteiktus vingrinājumus, kas veicina, piemēram, taustes attīstību, spēju satvert priekšmetus, iepazīt to īpašības pēc taustes. Bērns vingrinās izpildīt atsevišķus kustību veidus

atbilstoši sava vecumposma iespējām. Rotaļas izvēle ir pedagoga ziņā. (2, 36). Kustību rotaļu galvenie uzdevumi:

- sekmēt bērna pašapziņas nostiprināšanos;
- nostiprināt veselību;
- veicināt fizisko attīstību (muskulatūra, pirkstu veiclība utt.);
- iekļaut rotaļā citas aktivitātes, piemēra, rīta vingrošana vietā izpildīt dzejolīti, pavadot tajā attēlotās darbības ar kustībām.

Pētnieki norāda, ka sevišķi nozīmīgas agrīnās bērnības vecumā ir pirkstiņu rotaļas, kas attīsta pirkstu motoriku, vienlaikus veicinot arī domāšanas un runas attīstību, jo sīkās pirkstu muskulatūras attīstība labvēlīgi ietekmē bērna runas funkcionēšanu galvas smadzenēs, ietekmē runas centra attīstību. (2, 6,4)

Didaktiskās rotaļas. Tās ir viens no pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas un mācīšanas līdzekļiem. Didaktiskajās spēlēs bērna uzvedību un darbību, kā arī attieksmes ar pārējiem bērniem regulē noteikumi. Arī šeit rotaļas ieceres iniciators ir audzinātājs. Lai rotaļa kalpotu audzinošiem mērķiem, bērnam labi jāzina noteikumi un audzinātāja uzdevums ir bērniem tos izskaidrot. Sevišķi svarīgi iemācīt bērniem ievērot noteikumus jau agrā bērnībā – tas vēlāk viņiem atvieglos rotaļas saskarsmē ar pārējiem. (2, 23, 8.lpp.) Didaktiskās rotaļas mācību procesu padara saistošāku un rada priekšnoteikumus sociālo iemaņu apguvei, palīdz uztveres procesus saistīt ar darbību un vārdu. Didaktiskās rotaļas iedala:

- pēc struktūras (rotaļu uzdevumi, didaktiskie vingrinājumi);
- pēc materiāla (iespiestās galda spēles, ar rotaļlietām un didaktisko materiālu, vārdiskās un autodidaktiskās rotaļas);
- pēc uzdevuma (zināšanu sniegšana, nostiprināšana, to izmantošana praktiskajā darbībā, darbības paņēmieni apgūvē). (2, 26, 22.lpp.)

Didaktiskās rotaļas bērna atmiņā nostiprina priekšmeta īpatnības un tā īpašību nosaukumu.

Didaktisko rotaļu nozīme runas attīstībā:

- tiek precizēti priekšstati par apkārtni;
- zināšanas par priekšmetu kļūst dziļākas;
- rotaļas attīsta bērnu domāšanu un runu.

Didaktisko rotaļu uzdevumi runas attīstībā nosaka:

- paplašināt bērnu vārdu krājumu;
- priekšmetu vārdisko salīdzināšanu;
- spēju izkārtot priekšmetus, izskaidrojot to nozīmi;
- noteikt priekšmetus pēc pazīmēm;

- vingrināt atmiņu un uzmanību;
- veicināt bērnu zināšanu pielietošanu izzināšanas procesā;
- rosināt bērnu spēju darboties ar attēliem.

Konstruktīvajās jeb celtniecības rotaļās bērni no klucīšiem vai no citiem materiāliem veido būves, kas attēlo apkārtējo pasauli. Vienlaikus bērni to pārveido. Celtniecības rotaļā bērns netieši mācās abstrakti domāt, vienlaikus arī atveidot apkārtējo pasauli. Būvējot no klucīšiem vai lego kādu konstrukciju, bērns netieši mācās veidot pats savu veidolu apkārt esošajai pasaulei. No klucīšiem viņš spēj uzbūvēt savu fantāzijas māju un pilsētu, turklāt savā pieredzē iepludina to, ko dzirdējis no pieaugušajiem.

Celtniecības rotaļa ir radošs process, kurā bērns mācās:

- funkcionālu apmierinājumu un varu;
- ticību savām spējām izlemt;
- sadarbošanos ar pārējiem rotaļbiedriem;
- iekļauties pārējo bērnu grupas rotaļās;
- kopīgi radīt rotaļu vidi;
- būt klāt rotaļas lomu sadalē;
- mācīties prasmi uz klausīt pārējo rotaļbiedru viedokli. (2, 10)

Dramatizācijas rotaļas ir radniecīgas tā dēvētajām lomu rotaļām. Lomu rotaļa ir bērna paša motivēta darbība, kas ir saistīta ar bērna tieksmi atdarināt un piemēroties apkārtējiem apstākļiem. Lomu rotaļas vadošais motīvs ir bērna vēlme darboties kā pieaugušajam. (2, 8) Bērns attēlo pieaugušo darbības un rakstura īpašības, notikumus, kas ir ietekmējušas bērna prātu un jūtas. Bērns radoši izmanto savu pieredzi, kombinē dažādas dzīves situācijas. Tā, piemēram, mazulis, kurš ilgstoši ir bijis tikai mātes un tēva sabiedrībā, jūtas pamests, kad mātei jānododas uz darbu un jāatstāj bērns cita cilvēka uzraudzībā. Māte (tēvs) paskaidro, ka nevarēs būt kopā ar bērnu, jo ir jāveic darba pienākumi, bet apsola drīz atgriezties, turklāt sola uzslavu, ja bērns būs labi uzvedies. Divus un trīs gadus vecam mazulim tā vēl nav pārāk pierasta situācija, it īpaši, ja bērns neapmeklē mazbērnu izglītības iestādes un nav pieradis pie sabiedrības. Tādā gadījumā bērnam šķiet, ka vecāki viņu atstāj pavisam, jo nav izveidojusies laika sajūta, kas ļautu kontrolēt, cik ilgi mazais ir bez vecākiem. Bērns šādā situācijā attēlo situāciju, piemēram, rotaļās ar lellēm, stāstot rotaļu puisēnam Jurītim un lellei Maijiņai, ka viņš tagad ir aizņemts, bet vakarā atnāks un viņus samīļos. Tādējādi tiek transformēta situācija, ko pats bērns ir piedzīvojis un kas saucas: "Esmu pamests." Tādējādi mazulis mēģina mierināt pats sevi, samierināties ar situāciju, ka vecākiem ir daudz citu svarīgu sabiedrisku pienākumu, kas viņiem jāizdara, arī rūpēs par bērna labklājību.

Lomu rotaļā bērns radoši izmanto savu līdzšinējo pieredzi un izspēlē dzīvē pieredzētās situācijas. Bērns arī radoši izmanto savu iztēli. Turklāt lomu rotaļa nodrošina pieredzes pārmantošanu no paaudzes paaudzē. Pat pavisam mazi (2 – 3 gadus veci) bērni spēj iztēloties sevi vecāku vai vecvecāku vietā un, piemēram, spēlējot ģimeni, var, nedaudz pārveidojot, attēlot ikdienas situāciju ģimenē. Tiesa, šīs situācijas ir nedaudz izmainītas. Spēlējot “mājas” bērni iejūtas vecāku lomā, rāj savas lelles, “vāra ēst” saviem aprūpējamiem, ja tie slikti uzvedas, ieper. Tādējādi bērni izspēlē reālās dzīves situācijas, izmēģinot gan paši savu – bērnu – gan vecāku vai citu pieaugušo lomu, un tas veicina viņu pašapziņas veidošanos. (2, 8)

Vienlaikus lomu rotaļa nodrošina sociāli vēsturiskās pieredzes nodošanu no paaudzes paaudzē – bērni parasti atspoguļo savu vecāku pedagoģiskos paņēmienus, viņu attieksmi pret dzīvi un saviem pēcnācējiem.

Lomu rotaļa, bērnam pieaugot, pilnveidojas.

- Pirmajā dzīves gadā bērni sāk attēlot atsevišķas reālas darbības, piemēram, dzeršanu no krūzītes;
- Otrajā dzīves gadā bērni galvenokārt attēlo dzīvniekus, viņu kustības un skaņas, piemēram, suņa riešanu, kaķa ņaudēšanu, pīles pēkšķēšanu, aitas mēšanu un govju māvienus. Mazāk attēlo pieaugušos.
- Trešajā dzīves gadā vairāk attēlo pieaugušos – ēdienu gatavošanu, bērnu aprūpēšanu, braukšanu automašīnā. Aktīvāk sāk izmantot runu. Visbiežāk izplatītās lomu rotaļu tēmas ir “mājinieki”, kur bērni izspēlē ģimenes situācijas, sadzīves situācijas, kurās attēlo dažādas profesijas, braukšana transportlīdzeklī vai dažādu svētku svinēšana. (2, 8, 20. – 21.lpp.)

Divu – trīs gadu vecumā lomu rotaļa vēl ir tikai iedīglī, vēlāk tā pilnveidojas, tomēr bērns rotaļā jau spēj pilnībā atainot situāciju, ka vecāki viņu **uz laiku** atstāj, lai pildītu darba pienākumus. Prakse liecina, ka bērns jau divu – trīs gadu vecumā labprāt iekļaujas paša vai pieaugušā veidotajā sižetā (izrādē), veicot pieaugušā lomu, bet ludziņās par dzīvniekiem – arī jebkura radījuma lomu, kas viņam palīdz sevi iztēloties cita vietā. Te noder gan zupas vārīšana leļļu saimei, gan slimnīcas iztēlošana, ārstējot lelles vai rotaļu dzīvnieciņus. (2, 8). Dramatizācijas jeb lomu rotaļās bērni tēlo un atveido savas un vienaudžu izjūtas un reakcijas. Lomu atveidē atspoguļojas tas, kā bērni vērtē dažādus sadzīves notikumus no sava viedokļa, reālās dzīves situācijas pārnesot uz spēli, piemēram, ja bērns jūt, ka vecāki dusmojas un viņu soda, mazulis mēģina situāciju izspēlēt rotaļā. Dramatiskajā rotaļā bērni mācās novērtēt ne vien savas, bet arī līdzcilvēku izjūtas.

Radošās jeb sižetiskās lomu rotaļas. To pamats ir sižets un loma, par ko jau tika runāts, stāstot par dramatizācijas rotaļām. Rotaļas sižetu veido dzīves īstenība, kurā sava loma

ir gan bērnam, gan pārējām darbībā iesaistītajām personām un to savstarpējām attiecībām. (2, 8, 15.lpp.) Tādējādi, ļaujot bērnam izspēlēt dzīves situācijas, tiek veicināta viņa sagatavotība līdzīgiem notikumiem reālajā dzīvē. Vienlaikus tiek veicināta viņa spēja vārdos formulēt to, ko bērns attēlo rotaļā.

Gan šajā radošajā rotaļā, gan jebkurā citā spēlē divus – trīs gadus vecam bērnam neatņemama spēles sastāvdaļa ir rotaļlieta. Mazulis priecājas par savu varēšanu un prasmēm, bet to apliecināšanai viņam nepieciešamas rotaļlietas.

Kādas rotaļlietas izvēlēties? Bērns uzņemas rūpes par lellēm, sarunājas ar tām, liek tām iet gulēt, nodzied šūpuļdziesmu, stāsta pašizdomātas pasakas. Bērns apliecina sevi, “audzinot” savas rotaļlietas. D.Dzintere

Vienlaikus viņam ir nepieciešamas lelles, rotaļlācīši, zaķīši, sunīši, ko samīļot.

Spēlējoties ar rotaļlietām, bērns secina, ka ir darbības, ko viņš var izdarīt bez vecākiem: ja bērnam jāiet gulēt, bet tēva vai mātes nav līdzās, viņš paņem blakus lācīti, mīļāko lelli, kas ļauj izjust drošību.(2, 3, 104.lpp.) Pieaugušajam jāiemācās novērtēt šo bērna mīļāko rotaļlietu, kas mazulim aizstāj pieaugušo klātbūtni (2, 3,104.lpp.)

Izvēloties rotaļlietas, ir svarīgi, lai tās būtu labestīgas, drošas bērniem, izturīgas, piemērotas bērna spējām, izmantojamas dažādos variantos, neplīstošas, bez asām detaļām, pietiekami izturīgas, lai izturētu bērna svaru, viegli mazgājamas, krāsotas ar netoksisku bezsvina krāsu. Rotaļlietām jābūt arī atbilstošām bērna vecumam. Divus – trīs gadus veci bērni vienmēr ir kustībā. Viņiem sāk attīstīties baiļu izjūta. Uzņemas rūpes par lellēm, attīsta sižeta rotaļu. Pieaug valodas loma – mīl “runāt pa telefonu”. Bērnam šādā vecumā nepieciešamas rotaļlietas, ko var apmīļot – mīksti dzīvnieciņi un lelles. Bērns šajā vecumā labprāt vingrina rokas, liekot un pārliedzot rotaļlietas, tāpēc ieteicams konstruēšanas materiāls, piemēram, klucīši, lego smiltīs spraužamas rotaļlietas. Tāpat vajadzīgas arī lelles, leļļu ratiņi. (2, 3, 210.lpp.)

Pedagoģijas zinātnieki uzskata, ka lelle ir vērtīgākā rotaļlieta, ko var piedāvāt bērnam. Vislabāk, ja tā ir lupatu lelle, ko var mazgāt. Sevišķi šādas lelles, ko var ņemt līdzī gultā, nepieciešamas 2 – 3 gadu vecumā.(1, 4)

Radošajās rotaļās bērni labāk nekā jebkurās citās spēlēs, spēj izpaust savu radošo garu. Viņi sevi identificē ar noteiktām lomām, attīsta paškontroli un disciplīnu, apgūst sociālās uzvedības normas. Bērni šajās rotaļās veido paši savu realitāti. (2, 8).

Bērna mācīšanās rotaļā sekmē šādi faktori:

- rotaļa ir brīvprātīga, iekšēji motivēta. Tās iemesls var būt ziņkāre un vēlme darboties kopīgi ar citiem rotaļu biedriem, izteikt sevis pārdzīvoto;
- rotaļas sižetus nosaka personiskā pieredze un attieksme, kā arī sociālā vide;

- bērns rotaļu nevis izspēlē, bet izdzīvo, tādējādi gūst prieku no jebkuras darbības rotaļā, kurā izdevies realizēt iecerēto.

2.3. Pedagoģis kā rotaļas iniciators

Pirmsskolas izglītības iestādē rotaļas iniciators visbiežāk ir pedagoģis, kurš ievirza bērna domāšanu un viņa darbības tā, lai nodrošinātu gan viņa fizisko, gan garīgo un psihisko attīstību, tostarp runas attīstību. Tādējādi pedagoģa lomu dažādu rotaļu organizēšanā nedrīkst novērtēt par zemu. Rotaļa un tās attīstība ir atkarīga no bērna dzīves, audzinātāja un vienaudžu attieksmes. Gan vienaudži, gan pedagoģis ietekmē bērna vērtējumu par dažādām dzīves situācijām, viņa attieksmi par notiekošo gan pašā dzīvē, gan apkārtējā vidē vispār. (2, 6)

Pedagoģam ir izšķirošā nozīme atgriezeniskās pozitīvās saiknes veidošanā ar ārpusauli. Tieši no pedagoģa ir atkarīgs, vai bērnam veidosies pozitīva attieksme pret apkārt notiekošo. Tas ir iespējams, ja pedagoģis pieņem bērnu tādu, kāds viņš ir, rēķinās ar viņa ES, uzsver pašā bērna pozitīvās īpašības. Tāpat pedagoģam jārada un jānostiprina bērnam pārliecība, ka viņš šajā pirmsskolas iestādē ir vēlamšs un gaidīts, jānoraida jebkāda iespēja, ka mazulis varētu būt izstumts no kolektīva. (2, 6).

Profesore V. Batņa norāda, ka vecāku vai pedagoģa vislielākā kļūda bērna audzināšanā ir, ja viņi kritizē mazuļa tikko uzcelto klucīšu mājiņu, ierosina vai aizliedz to nojaukt. Ja bērnam pasaka: "mājiņai sāpēs, ja tu to nojauksi", tas var izraisīt bērnam negatīvas izjūtas, radīt aplamu priekšstatu, ka nedzīvam priekšmetam sāp, bet dzīvam ne, jo mazulim divu – trīs gadu vecumā vēl nav formulēta skaidra atšķirība starp nedzīvu un dzīvu būtni. (2, 6, 105.lpp.)

Psihologi uzsver, ka pedagoģa sirsnīgā un iejūtīgā attieksme paaugstina bērna pašnovērtējumu un dod pozitīvus rezultātus viņa darbībai. Ja vēlamies redzēt bērnu priecīgu, runīgu un apmierinātu, mums pašiem, pieaugušajiem, jāmēģina vērtēt dzīvi pozitīvi – bērns nav vainīgs, ja pieaugušo māc materiālas vai psiholoģiskas dabas problēmas, kas liedz viņam priecāties par dzīvi. Liegt bērnam priecāties un sevi novērtēt šo iemeslu dēļ ir augstākajā mērā egoisms, kas var ietekmēt bērna pašnovērtējumu ja ne uz visu mūžu, tad vismaz uz krietni ilgu laiku.

Rotaļā sevišķi svarīga ir pedagoģa sadarbība ar bērnu. Jo sirsnīgākas būs pieaugušā un mazuļa savstarpējās attiecības, jo lielāka savstarpējā uzticēšanās, jo labāki rezultāti gaidāmi. Pedagoģam jāievēro bērna intereses, ieteikumi, viņa individuālās rakstura īpašības. Pedagoģam vajadzētu iejusties bērna "ādā", spēt atcerēties, ka arī viņš, šis lielais cilvēks, pats kādreiz ir bijis bērns, tikpat nedrošs šajā pasaulē, tikpat atbalstu gaidošs. Ar bērnu nav

nepieciešams runāt “ut – jut – ju” valodā, lalināt ar viņu, sev neatbilstošā tonī. Pedagogam nevajag censties “nolaisties” līdz mazuļa līmenim, bet censties viņu uztvert kā sev līdzvērtīgu un kā ar tādu arī sarunāties. Tikai tad sagaidāms, ka bērna gara spējas un runa attīstīsies tā, kā tas nepieciešams atbilstoši viņa vecumam, prāta spējām. Uz to savā grāmatā “Mana ģimene un citi zvēri” norāda angļu dabas pētnieks Dž. Darels.

Ja bērns pedagogam ir pilnvērtīgs sadarbības partneris rotaļā, tas veicina:

- bērna individuālo vērtību nostiprināšanos – drošību un pašizteikšanos;
- izpratni par sabiedriskajām vērtībām, kas nepieciešamas sadzīvei ar citiem cilvēkiem – tā ir izpratne par cieņu, draudzību, darboties prieku utt.);
- to intelektuālo vērtību izveidi, kas palīdz veidot savstarpējās attiecības, izpratni par apkārtni un vidi, ieskaitot jaunatklājuma prieku, estētisko baudījumu. (2, 5)

Rotaļājoties ar bērniem, pedagogam jāievēro:

- bērnu attīstības līmenis, viņu vēlmes un intereses;
- rotaļas uzdevumi un tās atbilstība bērna vecumam un spējām;
- kā vadīt rotaļu, ievērojot bērna vecumu un attīstības īpatnības.

Kas jāievēro, lai rotaļa sasniegtu mērķi un pilnveidotos:

- rotaļai jāsekmē bērna personības vispusīga attīstība, tiklab tikumiskā, intelektuālā, kā estētiskā un fiziskā. Rotaļa, kuras saturs ir nabadzīgs, bērna attīstību neveicina, mazulim attiecīgi veidojas visai nabadzīgi priekšstati par jūtu pasauli, tāpat arī vārdu krājums ir krietni nabadzīgāks nekā tiem, kuriem ir iespēja izmantot visus savus emocionālos un prāta resursus dažādās spēlēs;
- rotaļai jāklūst par bērnu savstarpējo attiecību regulētāju, tai jāpalīdz bērnam orientēties dzīves situācijās un jāmāca bērnam kontrolēt savas emocijas;
- rotaļai jāamāca bērniem godīgi sadalīt lomas spēlē, veidot savstarpējās attiecības ar rotaļbiedriem, pārvarēt nesaprašanās. Tāpat rotaļā var veidoties noturīgas attiecības bērnu grupās. Tas sekmē bērnu pašapziņu, veido bērnam prasmi aizstāvēt savu viedokli, bet vajadzības gadījumā – piekāpties rotaļbiedru viedoklim.
- Rotaļā jāamāca spēja sadarboties un savstarpēji kontaktēties, tā saskarsmes kultūras sākotnējā skola. (2, 9)

Dž. Bruners norāda, ka bērnam rotaļas procesā kontakts ar pedagogu ir tikpat nepieciešams, kā saskarsme ar vienaudžiem, jo pedagoga viedoklis, sarunas ar viņu vieš mazulim drošību, bērns kļūst arī aktīvāks. Tādējādi uzmanība jāpievērš ikvienam bērnam, bet jo sevišķi tiem, kuri kautrējas izrādīt savas jūtas, baidās izteikties. Viņiem kontakts ar pieaugušo ir sevišķi svarīgs, jo tiek vērtēts kā noteicošais, salīdzinot ar savu vienaudžu

domām. Taču bez ievēriības nevar atstāt arī aktīvākos bērnus, kuri, šķiet, jau tāpat ir vairāk uzmanības centrā, tomēr tikpat ļoti alkst iejūtības. (2, 14, 69)

Pieaugušajam vajadzētu nodrošināt bērnam tādas rotaļas, kurās būtu pietiekami daudz iespaidu un priekšstatu, bagātīgs izziņas materiāls, lai bērns varētu radīt pats savus fantāzijas tēlus. Dažkārt pavisam pierasts priekšmets vai lieta, kas pieaugušajam nešķiet nekas sevišķs, bērnam var kļūt par iztēles objektu, no kā mazulis var izveidot savu pasaku vai stāstu. Piemērs bērna iztēles izpratnei ir Antuāna de Sent-Ekziperī pasaka "Mazais princis". Aizkustinošs ir gan stāsts par boa čūsku, kas apēda ziloni, par rozi, kas no briesmām aizsargājās ar ērkšķiem, par lapsu, ko pieradināja Mazais Princis. Šādus tēlus rakstnieks spēja radīt, jo, kā pats atzina – atšķirībā no lielākās daļas pieaugušo vēl nav aizmirsis, ka bijis bērns.

Bērna rotaļu sastāvdaļa ir vide un rotaļlietas. Tādēļ pedagogam vajadzētu nodarbībās izmantot iespējami vairāk rotaļlietu. Tām ne vienmēr ir jābūt tādām, kas maksā desmitiem latu. Dažkārt bērnam daudz mīļāki ir lupatu lācīši, plīša zaķīši, vienkāršas lellītes, ko toties nav jābaidās saplēst vai nosmērēt. Tās ir lētas, bet nodrošina iespēju bērnam izpaust savas jūtas – mīlestību. Ja bērns mīl savu lupatu zaķīti, viņš negribēs nodarīt pāri arī dzīvai radībai. Pedagogam jānodrošina viegli pieejami rotaļu materiāli un jālemj, kā tos izmantot rotaļās. (2, 20). Bērniem ir mīļas arī pašu gatavotās rotaļlietas. Nekas tā neslāpē bērna radošo garu kā pārāk daudz gatavu rotaļlietu. Paša darinātās rotaļlietas arī tik ātri neapnīk, kā veikalā pirktās. Rotaļlietas var darināt no visa kā – papes, plānā papīra, lupatiņām vai kamoliņiem. Piemēram, darbojoties ar kamoliņiem, divgadīgs bērns izjūt to mīkstumumu, apgūst darbības ar tiem – tos var ripināt salikt rindās. Trīsgadīgs bērns jau spēj pats satīt kamoliņu. Radot spēļmantiņas, bērns sāk apzināties, ka to radīšanā ir ieguldīts cilvēka darbs. Darbojoties kopā ar bērnu jaunu rotaļlietu veidošanā, pedagogs dod mazajam cilvēkam stimulu un apliecinājumu savas rīcības pareizībai. Vienlaikus mazulis iemācās, piemēram, griezt un locīt papīru, izkrāsot savas papīra lelles kleitas, cepures, kurpes un lakatiņus, viņš gūst prieku salokot papīra kuģīti.

Pieaugušais, kopā ar bērniem darinot rotaļlietas, pievērš uzmanību bērna emocionālajai attieksmei un motivācijai. Svarīgas ir arī bērna prasmes, veidojot šo rotaļlietu. (2, 8, 228.lpp.) Priekšmetiskā lietu vide ir jāuzskata par bērna darba vietu, kur viņš konstruē savu pasauli.

Pedagogs var pareizi novērtēt bērnu un stimulēt viņa pozitīvās izjūtas, kā arī uzvedību tikai tad, ja izprot mazuļa domas pašam par sevi. Audzinātājam jāatbalsta bērna rīcība vai viņa uzvedība, bērna labi paveiktais darbiņš, ja bērnam ir mazvērtības komplekss un nedrošība.

Bērna pozitīvās uzvedības stimulēšana

Bērna mērķis	Bērna izpratne par notiekošo	Bērna uzvedība	Pedagoga pieeja
Pievērst sev uzmanību, iesaistīties rotaļās, dalīties ar sev piederošo.	Esmu šīs grupas daļa. Vēlos darboties. Es to varu un drīkstu.	Izpalīdzība, radoša pieeja dažādās situācijās	Atbalstīt bērna vēlmes, viņa darbības un ieteikumus noteikumu dažādošanā.
Patstāvība, atbildība, neatkarība	Es gribu un varu būt atbildīgs. Gribu un protu uzticēties sev un citiem.	Mērķtiecība, iniciatīva, spēja apvaldīt sevi.	Atbalstīt bērna neatkarību, vēlmi nodarboties ar viņam interesējošu rotaļu.
Taisnīgums, rēķināšanās ar citu izjūtām.	Man patīk darboties kopā ar citiem.	Ignorē netaisnīgos, saskata citos labo.	Ievērot bērna viedokli, ļaut pašam izšķirt konfliktus, orientēties grūtās situācijās.

Pedagogam jāievēro bērna vajadzības un attiecīgā vecuma attīstības īpatnības, lai sekmētu viņa rotaļāšanās prasmes. Svarīgi, lai pedagogs, rotaļājoties ar bērniem, prastu radīt pozitīvas emocijas. Tikpat nozīmīga ir arī cieņas pilna attieksme pret bērnu, cenšanās raisīt viņa personības attīstību. Tāpat svarīgi ir veicināt bērna radošo spēju raisīšanu.

2.3. tabula Pieaugušā līdzdalība rotaļā

Rotaļas situācija	Sadarbība ar bērnu	Pieaugušā līdzdalība
Bērni nevar izdomāt, ar ko nodarboties	> <	Iesaka interesantu rotaļu
Bērni rotaļājas	> <	Atiet malā, dodot iniciatīvu bērniem
Divi bērni sastrīdas par galveno lomu	> <	Palīdz likvidēt strīdu, iesakot rotaļā vēl kādu lomu
Bērni turpina rotaļu	> <	Skolotājs vēro rotaļu

Svarīgi apzināties, ka ikvienu procesu – gan rotaļu organizēšanu, gan spēles kopā ar bērniem, gan rotaļlietu darināšanu visu laiku pavada savstarpējās sarunas. Pedagogs, rādot, ko dara, skaidro savas darbības, tādējādi bērns ne vien izprot katras darbības vai lietas nozīmi, bet apgūst to nosaukumus un pats mācās tos formulēt un lietot, tādējādi attīstot runu.

Secinājumi. Rotaļa ir bērna dzīvesveids. Tieši ar tās palīdzību viņš sāk izzināt pasauli un mācās saskarsmi ar apkārtējiem cilvēkiem. Pirmajos dzīves gados bērns vairāk sarunājas pats ar sevi, bet vēlāk mēģina iejusties dramaturģiskajā rotaļā – pats spēlē kādu lomu un izspēlē sadzīves situācijas, rotaļājoties ar lellēm. Šajā vecumā pieaug arī pedagoga loma rotaļu izvēlē, lai attīstītu bērna domāšanu un runu – pedagogs var smalkjūtīgi iesaistīties bērnu rotaļās, radīt tām atbilstošu vidi, izvēlēties piemērotas spēles, ko arī mazuļi pieņem. Tādējādi pieaugušais var virzīt bērna domāšanas un runas attīstību, nemanāmi iesaistot didaktiskajās un cita veida rotaļās, palīdzot izvēlēties bērnu vecumam atbilstošas spēles un rotaļlietas.

3.ROTAĻAS NOZĪMES IZPĒTE BĒRNU RUNAS ATTĪSTĪBĀ AGRĪNĀS BĒRNĪBAS PERIODĀ

Pirmsskolas izglītības programmā formulēta trīs pakāpju sistēma runas attīstīšanā. Pirmās divas no tām vistiešāk attiecas uz bērna attīstību 2 – 3 gadu vecumā.

1.pakāpē paredzēts vingrināt bērna pareizi elpot runas laikā, regulēt balsis stiprumu, runas tempu. Tāpat pirmajā pakāpē bērns jāvingrina lietot leļļu vārdus, savu draugu, auklītes, audzinātājas vārdus, augļu, dārzeņu, koku, dzīvnieku, rotaļlietu, sadzīves priekšmetu, apģērbu, apavu, meža un mājas dzīvnieku, trauku, mēbeļu nosaukumus, tos klasificējošos un vispārinošos vārdus. Programma paredz arī aktivizēt apstākļa vārdus (šodien, vakar, rīt, tuvu, tālu, zemu, augstu, pa labi, pa kreisi, lietot personu, piederības un norādāmos vietniekvārdus. Savukārt otrajā pakāpē paredzēts veicināt skaņu s, š, r, l, ļ pareizu izrunu, vingrināt uztvert un izteikt prieku, jautājumu, nožēlu, spēju atcerēties ielu nosaukumus, telpu un profesiju nosaukumus bērnudārzā, pilsētu nosaukumus, rosināt pareizi nosaukt ģimenes locekļu nodarbošanos, aktivizēt darbības vārdus, kas izsaka darbības, ko veic pieaugušie tuvākajā apkārtnē. Tāpat paredzēts veicināt klausīšanās prasmi, veidot gramatiski pareizu runu, prasmi stāstīt. Visu šo prasmju veidošanā pirmsskolas izglītības iestādē izmanto rotaļu, kuras laikā bērna runa attīstās nepiespiesti un nemanot.

3.1.Pētījumu norise, izmantotās metodes, to raksturojums

Pētot rotaļas izmantošanas iespējas bērna runas attīstīšanā, izmantoju eksperimentālo metodi un novērojumu.

Eksperiments - akadēmiskajā terminu datu bāzē vārds “eksperiments” (latīņu: *experimentum*) skaidrots mēģinājums, izmēģinājums. Tā ir izziņas metode, kas pētāmo parādību var izraisīt mākslīgi, to var atkārtot dabiskos vai mākslīgos apstākļos. Eksperiments nav tikai fakta vai saiknes konstatēšana, bet arī cēloņsakarību izpēte starp dažādām pētījamām parādībām, tā ir saiknes noskaidrošana starp cēloņiem un sekām. Veicot eksperimentu, pētnieks ne vien novēro notiekošos procesus, bet aktīvi tajos iejaucas, kādus apstākļus atstājot nemainītus, citus izmainot.

Savā pētījumā esmu izmantojusi:

- rotaļas;
- novērošanu;
- pārrunas;

- aptauju - anketēšanu;
- salīdzinošo analīzi;
- pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras materiālu izpēti.

Novērojums. Pedagoģijas terminu vārdnīca vārdu “novērošana” skaidro kā pētāmo parādību speciāli organizētu uztveri. Novērojumā pētnieks izraugās nevis parādības vai procesus haotiski, lielā daudzumā, bet atlasa svarīgākās, kas ir vistipiskākās, raksturīgākās pētāmajai tēmai atbilstošākās. Novērošana prasa no pētnieka spēju ne vien izraudzīties vissvarīgākos un tipiskākos faktus un parādības, bet arī tās vispārināt, tādējādi nepieciešams domas plašums, jāapgūst speciālas zināšanas, jākoncentrē uzmanība un atmiņa.

Pedagoģiskajos novērojumos analizēju dažādas īpatnības un apstākļus, analizēju bērnu attīstības tendences divu – trīs gadu vecumā, pētīju bērna zināšanu, prasmju un iemaņu līmeni saistībā ar runas attīstību. Novērojumu mērķis ir palīdzēt organizēt audzināšanas un izglītojošo darbu.

Novērojumi dod iespēju pētīt bērnu izturēšanos dažādās ikdienas situācijās, spriest par viņa rakstura un izturēšanās attīstības tendencēm, novērojumi nodrošina savākto datu objektivitāti, tādēļ tieši novērojumus visbiežāk izmanto pedagoģiskajā praksē. Lai organizētu bērnu novērošanu, jāievēro šādi noteikumi:

- vērojumu nosaka novērojamais objekts un uzdevumi, kuri savukārt paredz vērojuma saturu un tehniku;
- pedagogam jāizstrādā bērnu novērošanas programma, tai jābūt plānveidīgai un sistemātiskai;
- vērojumos jāprot izšķirt parādības būtību, atdalot vispārīgo un atsevišķo, savdabīgo. Novērojumu centrā allaž ir bērns un viņa darbība. Uzmanība jāpievērš ne tikai bērna ārējai uzvedībai un izteikumiem, bet arī jāmēģina izzināt motīvus, kas viņus vada, jācenšas tos izprast, jo tam var būt svarīga nozīme bērna personības attīstībā, viņa audzināšanā un skološanā vēlākajā vecumā.
- novērošanas rezultātus fiksē, izmantojot pierakstus rakstveidā vai ierakstus diktofonā, magnetofonā.

Pedagoģiskā novērošana ir pilnvērtīga pētnieciskā metode, bet to tomēr nevar uzskatīt par vienīgo un universālāko. Tās ziņas, ko novērojumu gaitā iegūst par grupu kopumā, bērnu apakšgrupām un atsevišķiem bērniem, jāpapildina, izmantojot citas izpētes metodes. (1, 1)

Novērošanas metožu klasifikācija

Pēc izvirzītā mērķa	<ul style="list-style-type: none"> ➤ vispārējie novērojumi – tiek fiksēts viss novērotais; ➤ mērķtiecīgie novērojumi reģistrē tikai tos faktorus, kas attiecas uz pētāmo apjomu.
Pēc ilguma	<ul style="list-style-type: none"> ➤ īslaicīgi; ➤ ilglaicīgi.
Pēc novērojamo bērnu skaita	<ul style="list-style-type: none"> ➤ individuāli – novēro atsevišķus bērnus, apakšgrupu viņu nodarbībās; ➤ kolektīvi – vēro visu grupu kādā darbības veidā.
Pēc organizācijas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ietverošie – novērotājs pats ir novērojamās grupas dalībnieks; ➤ neietverošie – vērotājs nav novērojamajā grupā.

Aptaujā var iegūt priekšstatu par bērnu zināšanām, izpratni par likumsakarībām, viņu uzvedības iemesliem. Tā kā divu – trīs gadu vecumā bērns vēl nespēj pietiekami skaidri formulēt atbildes uz jautājumiem, nozīmīga ir viņu vecāku aptauja. Pētnieks aptaujā savāc informāciju no respondenta atbildēm, pie tam atbilžu ticamība ir jo lielāka, jo dedzīgāk aptaujājamais atbild. Aptaujas organizētājam jāizvērtē, vai bērns, vecāki un pedagogi vēlas un spēj atbildēt uz jautājumiem.(2, 1)

Aptauju veidi:

- intervijas un sociometriskās aptaujas;
- individuālās un kolektīvās;
- mutvārdu un rakstiskās.

Anketēšana ir jautājumu uzskaitē. To izmanto kā vienu no izpētes metodēm, kas palīdz pārlicināties par iegūto materiālu un secinājumu pareizību. Anketēšanai jāatbilst izpētes priekšmetam, tā var būt individuāla vai grupveida. Savā darbā izmantoju arī anketēšanu, lai iegūtu viegli analizējamus datus.(2, 1)

Rotaļa ir ne vien bērna dzīvesveids, viņa jaunrades skola un garantija bērna attīstībai, bet arī pētījuma metode, jo pedagogs iedziļinās rotaļas procesā, palīdz bērnam izvēlēties rotaļas, kas rosina viņa iztēli un radošo darbību.

Psiholoģiski pētnieciskās literatūras analīze dod iespēju iegūt informāciju par izpētes objektu. Šie materiāli dod teorētisku pamatojumu veicamajam darbam, palīdz izprast bērnu attiecīgā vecumposma īpatnības. (2, 22)

Pedagoģiskais pētījums tika veikts pirmsskolas izglītības iestādē “X” pirmajā jaunākajā grupā.

Pedagoģiskās darbības laikā tika veikta novērošana, kuras mērķis bija izpētīt bērna runas attīstību. Tajā piedalījās 12 bērni no divu līdz trīs gadu vecumam.

Pedagoģiskās novērošanas uzdevumi:

1. Novērot bērnu runu pusgada laikā – no 2007.gada oktobra līdz 2008.gada martam.
2. Veikt vērojuma visas dienas garumā, ko bērni pabada pirmsskolas izglītības iestādē.
3. Apkopot rezultātus par novērojamā perioda sākumu.
4. Veikt atkārtotu novērošanas rezultātu apkopošanu perioda beigās, fiksējot izmaiņas bērnu runas attīstībā.

Lai gūtu priekšstatu par vecāku dalību bērnu rotaļās, par bērnu rotaļu vidi mājās, gūtu vecāku atziņas par bērnu rotaļu nozīmi viņu attīstībā, veicu rakstisku aptauju – anketēšanu (skat. pielikumu.) Aptaujā un anketēšanā piedalījās 12 bērnu vecāki.

Pētījuma laikā veiktas pārrunas ar bērniem, lai uzzinātu, kāda ir viņu attieksme pret rotaļām. Atbildes iegūtas, lielākoties sarunājoties ar bērnu individuāli.

Bērniem uzdevu šādus jautājumus:

- kādas rotaļas tev patīk?
- Kāda ir tava vismīļākā rotaļlieta?

Pārrunu rezultāti aplūkojami ...pielikumā.

Pedagoģiskās darbības laikā izmantotas runas attīstīšanas rotaļas kā pētīšanas metode, lai novērotu bērnu runas attīstības līmeni (skat. ... pielikumu).

3.2. Pētījumu rezultātu apkopojums un analīze

Lai izzinātu un analizētu vecāku dalību bērnu rotaļās un gūtu priekšstatu par rotaļu vidi mājās, kā arī vecāku atziņas par rotaļu nozīmīgumu, tika veikta rakstiska aptauja – anketēšana (skat. pielikumu).

Uz jautājumu: “Kādas ir jūsu bērna mīļākās rotaļlietas?” 83 procenti (10) vecāku atbildēja, ka mīļākās viņu bērniem ir mīkstās rotaļlietas, puse jeb 50 procenti (6) atzina, ka visieciņākās ir lelles. Klucīšus par savu bērnu iemīļotāko rotaļlietu atzina tikai 25% (3) vecāku. Tāpat bērni mājās labprāt spēlējas ar rotaļu automašīnām (42% jeb 5 bērni), ķer, met un ripin bumbu (42% jeb 5 bērni), kas veicina bērna kustību attīstību. Tikpat daudz bērnu labprāt spēlējas ar lego klucīšiem, kas attīsta pirkstiņu muskulatūru. Lūk, vecāku sniegtās atbildes:

Vērojumu un pārrunu rezultātu apkopojums

Aptaujas rezultātu apkopojums

N. p. k.	Bērnu apzīmējums	Mīkstās mantiņas	Kluči	Lelle	Mašīnas	Bumbas	Legokonstruktors	Citas lietas	Mīkstās mantiņas	Kluči	Lelle	Mašīnas	Bumbas	Legokonstruktors	Citas lietas, priekšmeti
1.	H _z		+		+		+	Rotaļu Fotoaparāts			+	+		+	Riteņnis
2.	A _m		+	+					+		+		+		Mazas lupatiņas
3.	V _z	+			+	+	+		+			+		+	Rot.vilciens
4.	R _z	+	+		+		+	grāmata	+			+		+	grāmatas
5.	L _m		+	+					+	+	+				Mammas somiņas
6.	M _m		+		+				+	+					Leļļu rati
7.	K _m	+		+				Pogas	+		+	+			grāmatas
8.	D _z				+	+	+	Slīdkalns				+	+	+	
9.	S _m	+	+			+		telefons	+	+			+		Leļļu māja
10.	F _z		+		+		+	grāmata	+					+	Mob.tālr.
11.	E _m		+			+		Slīdkalns	+		+		+		baloni
12.	I _m			+		+	+	Rotaļtālr.	+		+		+		Leļļu trauki
		4	7	5	6	6	6		10	3	6	5	5	5	
		33%	58%	42%	50%	50%	50%		83%	25%	50%	42%	42%	42%	

**Bērnu iecienītākās rotaļlietas
pirmsskolas izglītības iestādē**

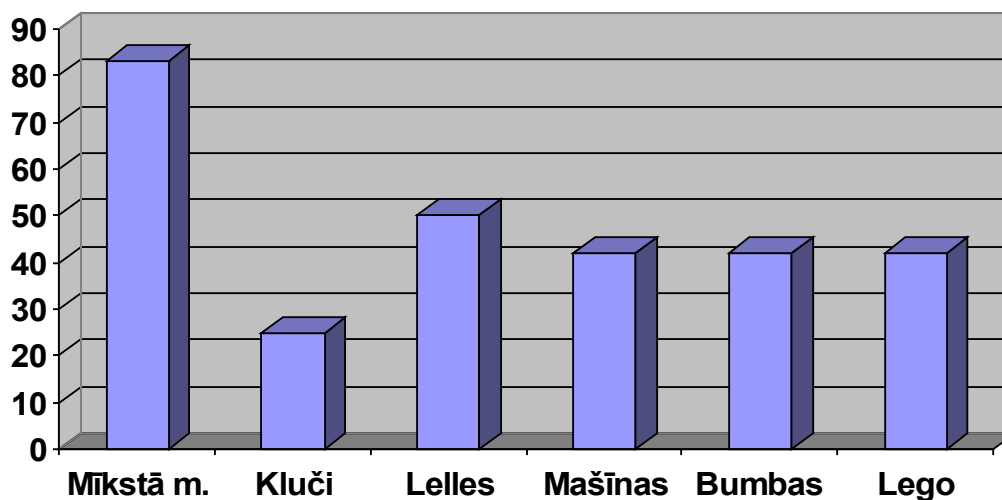
Mīļmantiņas, rotaļājoties mājās

**Vērojumu un pārrunu
rezultātu apkopojums**
Aptaujas rezultātu apkopojums

N . p . k .	Bērn u apzī- mēju ms	Rado šās lomu rotaļa s	Celt nie- cības rotaļ as	Di da k- tis kā rot aļa s	Kons truk- tīvās rotaļ as	Kus tību rota ļas		Rad ošās Lo mu rota ļas	Celt nie- cības rota ļas	Did ak- tisk ās rota ļas	Kons truk- tīvās rotaļ as	Kus tību rota ļas	
1	H _z		+	+	+					+	+	+	
2	A _m	+		+		+		+		+		+	
3	V _z		+	+	+					+	+	+	
4	R _z		+	+	+	+			+		+	+	
5	L _m	+		+		+		+	+		+	+	
6	M _m	+				+				+	+		
7	K _m		+			+		+	+	+			
8	D _z		+		+				+	+		+	
9	S _m	+		+		+				+		+	
10	F _z		+	+	+	+		+	+		+		
11	E _m		+	+		+				+		+	
12	I _m	+			+	+							
		5	7	8	6	9		4	5	9	7	8	
		42%	58%	66%	50%	75%		33%	42%	75%	58%	66%	

**Bērnu iecienītākās rotaļas
pirmsskolas izglītības iestādē**
**Bērnu iecienītākās
rotaļas mājās**

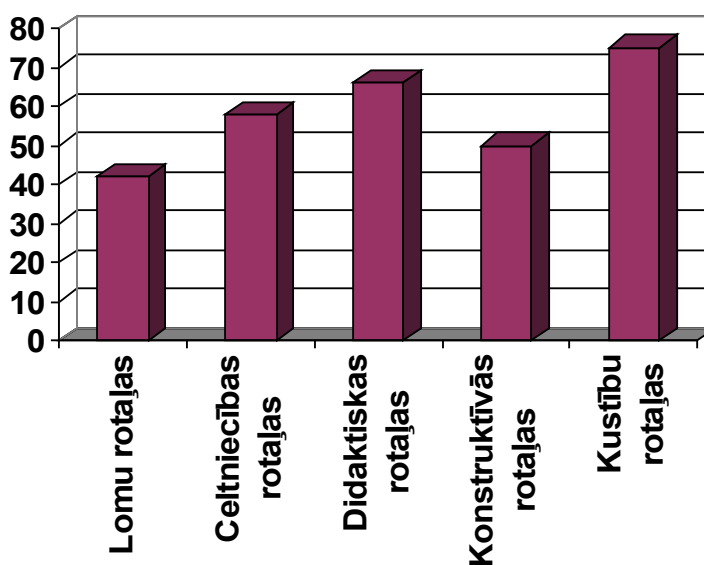
Bērnu iecienītākās rotaļlietas pirmsskolas izglītības iestādē Mīļmantiņas, rotaļājoties mājās

3.1.att. Bērnu iecienītākās rotaļlietas mājās

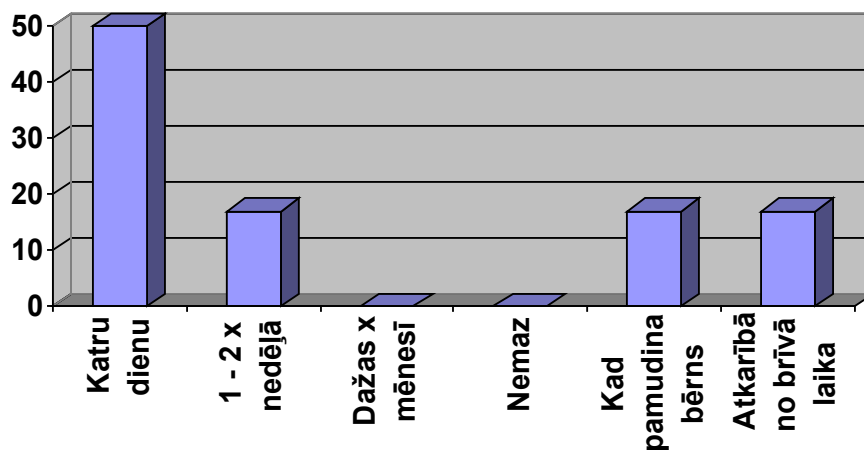
Pēc vecāku atbildēm var secināt, kādas rotaļlietas bērniem tiek iegādātas. No anketētajiem vecākiem (četriem ir augstākā izglītība) lielākā daļa raugās, lai rotaļlieta bērnam attīstītu kādu spēju.

Atbildot uz jautājumu par bērna iecienītākajām rotaļām un spēlēm mājās, lielākā daļa vecāku minēja kustību rotaļas – 75 % jeb 9 vecāki. Pēc tam seko didaktiskās spēles (66% jeb 8), tad – celtniecības rotaļas (58% jeb 7 vecāki), konstruktīvās rotaļas (50% jeb 6 vecāki) un sižeta lomu rotaļas (42% jeb 5).

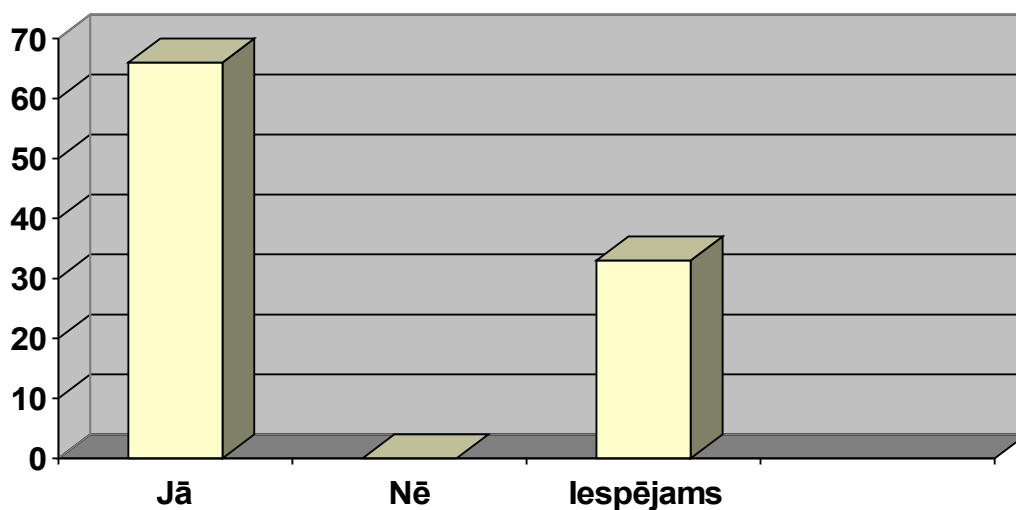
3.2.att. Bērna iecienītākās rotaļas un spēles mājās

Apkopojot trešo jautājumu, priecē fakts, ka anketējamo vidū nav tādu vecāku, kuri ar saviem bērniem nespēlētos nemaz vai spēlētos dažas reizes mēnesī. 50% jeb 6 vecāki min, ka spēlējas ar bērnu katru dienu, 17% jeb 2 vecāki - spēlējas 1 – 2 reizes nedēļā; arī citu variantu: atkarībā no brīvā laika

3.3.att. Ar bērnu jūs rotaļāties

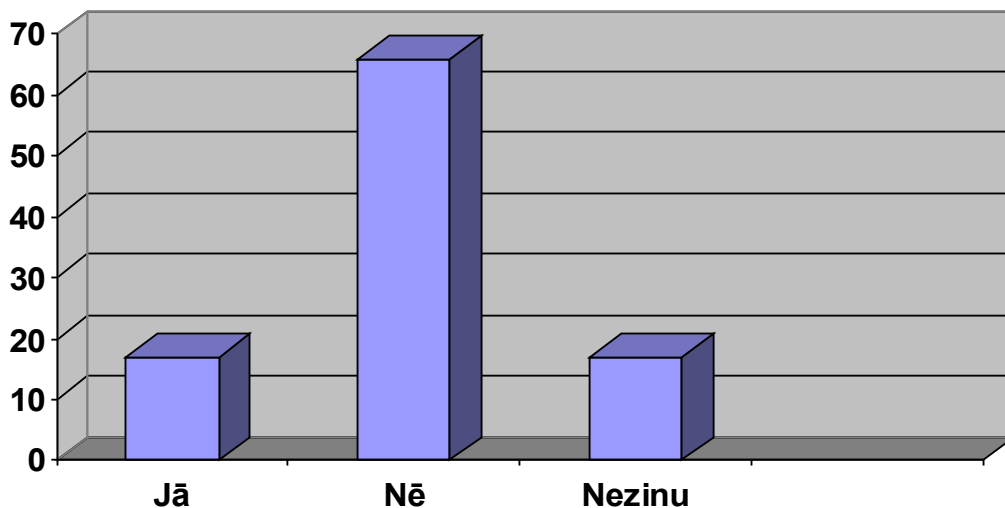
Uz jautājumu: “Vai rotaļa palīdz jums bērna audzināšanā?” saņemtas šādas atbildes:

3.4.att. Vai rotaļa palīdz jūsu bērna audzināšanā?

Lielākā daļa - 66% jeb 8 aptaujātie vecāki uzskata, ka rotaļa palīdz bērnu audzināšanā, 33% jeb 4 vecāki šaubās par rotaļas nozīmi audzināšanā. Atbilžu variants “nē” netika minēts.

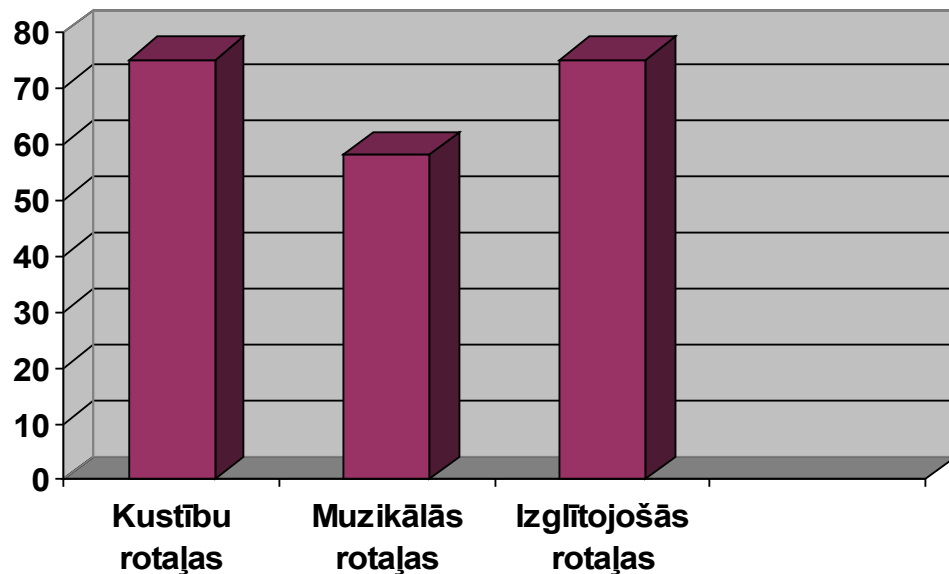
Uz jautājumu: **“Vai jūs gribētu saņemt no pedagogiem palīdzību rotaļu organizēšanā ģimenē?”** saņemtas šādas atbildes:

3.5.att. Pedagoga palīdzība rotaļu organizēšanā

Lielākā daļa vecāku – 66% jeb 8 vecāki - uzskata, ka bērnu rotaļu organizēšanā mājās pedagogu palīdzība nav vajadzīga. Savukārt vienāds skaits aptaujāto uzskata, ka pedagogu palīdzība ir vajadzīga – 17 % jeb 2 vecāki - , bet tikpat daudz vecāku atbildēja ar “nezinu”.

Savukārt vecāki izteica savas vēlmes, kādas rotaļas vairāk būtu nepieciešamas pirmsskolas izglītības iestādē.

3.6.att. Rotaļas, kuras vecāki vēlētos pirmsskolas izglītības iestādē

Attēlā redzams, ka 75% jeb 9 aptaujātie vecāki uzskata – bērniem visvairāk vajadzīgas kustību un izglītojošās rotaļas, 58 procenti jeb 7 vecāki -, ka vairāk nepieciešamas muzikālās un ritmiskās rotaļas.

Pedagoģiskās novērošanas laikā tika novērotas šādas bērnu runas izpausmes:

- 1) skaidri izrunā divus vai trīs vārdus;
- 2) savieno vārdus, veidojot 2 – 4 vārdu teikumus;
- 3) rāda un stāsta par attēliem, kas apzīmē darbības;
- 4) prot atrast priekšmetu, kad paskaidro, kam to lieto;
- 5) saprot jautājumus, kas sākas ar “kas” un “kur”;
- 6) atbild uz vienkāršiem jautājumiem, kas sākas ar “vai”, “ko”;
- 7) uzdod jautājumus, kas sākas ar “kas” un “kur”;
- 8) atstāsta dienas notikumus;
- 9) prasa savu vajadzību un vēlmju apmierināšanu;
- 10) sāk izprast jēdzienus “uz”, “zem”, “blakus”, “iekšā”.
- 11) sāk spēlēt izdomātas spēles, iejūtas kādā tēlā;
- 12) runājot par sevi, izmanto vietniekvārdu “es”, “mans”;
- 13) prot nosaukt savu, drauga, grupas audzinātājas, auklītes vārdu;
- 14) lieto lietvārdus daudzskaitlī;
- 15) runā sāk izmantot īpašības, apstākļa un darbības vārdus;

16) sāk saskaņot dzimti, skaitli, locījumu lietvārdos un īpašības vārdos;

2007.gada oktobrī apkopojot un izanalizējot katra bērna novērošanas rezultātus, secināts, ka bērnu runas attīstība ir zemā līmenī. Tas atspoguļojas 3.4. tabulā.

Novērojumos iegūtie rādītāji liecina, ka:

- 1) no novērotajiem 12 bērniem pieci bērni skaidri izrunā 2 vai 3 vārdus, bet 7 bērni to nespēj;
- 2) 5 bērni prot savienot vārdus, veidojot 2-4 vārdu teikumus, bet 7 – neprot;
- 3) 4 bērni prot rādīt un stāstīt par attēliem, kas apzīmē darbības, 8 to neprot;
- 4) 3 bērni prot atrast priekšmetu, kad paskaidro, kam to lieto, bet 9 – neprot;
- 5) 5 bērni saprot jautājumus, kas sākas ar “kas” un “kur”, bet 7 bērni nesaprot;
- 6) 5 bērni prot atbildēt uz vienkāršiem jautājumiem, kas sākas ar “vai” un “ko”, bet 7 – neprot;
- 7) 7 bērni prot uzdot jautājumus, kas sākas ar “kas” un “kur”, bet 5 – neprot;
- 8) 6 bērni spēj atcerēties un atstāstīt dienas notikumus, bet 6 – nespēj;
- 9) 8 bērni prot izteikt savas vēlmes un vajadzības, bet 4 – neprot;
- 10) 4 bērni sāk izprast jēdzienus “uz”, “zem”, “blakus”, “iekšā”, bet 8 bērni šos jēdzienus nespēj izskaidrot;
- 11) 5 bērni sāk spēlēt izdomātas spēles, iejūtas kādā tēlā, bet 7 vēl nespēlē šādas spēles;
- 12) 7 bērni, runājot par sevi, izmanto vietniekvārdu “es” un “mans”, bet 5 bērni tos vēl neizmanto;
- 13) 6 bērni prot nosaukt savu draugu, audzinātājas vai auklītes vārdu, bet 6 bērni to vēl neprot;
- 14) 3 bērni prot lietot lietvārdus daudzskaitlī, bet 9 bērni – ne;
- 15) 4 bērni runā sāk lietot īpašības, darbības un apstākļa vārdus, bet 8 bērni tos vēl neizmanto;
- 16) 3 bērni saskaņo dzimti, skaitli, locījumu lietvārdos un īpašības vārdos, bet 9 bērni nevar saskaņot.

Ievērojot 2007.gada aptaujas rezultātus, veicu pedagoģisko darbību, iekļaujot rotaļas (skat. pielikumu), kas sekmētu bērnu runas attīstību. Novērošanas perioda beigās – 2008.gada martā vēlreiz veicu pedagoģisko novērošanu, kuras mērķis bija konstatēt, kā rotaļas ietekmē bērna runas attīstību. Jāsecina, ka rezultāti ir daudz labāki un sasniegti, izmantojot rotaļas, kas veicina runas attīstību: (skat. tabulā 3.5)

- 1) divus vai trīs vārdus skaidri izrunā 10 bērni no 12;
- 2) vārdu savienojumus un teikumus no 2 – 4 vārdiem veido 9 bērni,;
- 3) par attēliem, kas apzīmē darbības, stāsta 10 bērni;

- 4) priekšmetu prot atrast visi 12 bērni;
- 5) jautājumus, kas sākas ar “kas” un “kur” saprot 10 bērni;
- 6) uz vienkāršiem jautājumiem, kas sākas ar “vai” un “ko”, atbild 10 bērni;
- 7) jautājumus, kas sākas ar “kas” un “kur” uzdod 9 bērni;
- 8) dienas notikumus atstāsta 9 mazuļi;
- 9) savu vajadzību un vēlmju apmierināšanu prasa visi 12 bērni;
- 10) jēdzienus “uz”, “zem”, “blakus”, “iekšā” izprot 9 no 12 bērniem;
- 11) izdomātas spēles sāk spēlēt un tēlos iejūtas 11 bērni;
- 12) runājot par sevi vietniekvārdu “es”, “mans” izmanto visi 12 mazuļi;
- 13) savu, drauga, audzinātājas, auklītes vārdu prot nosaukt visi bērni;
- 14) lietvārdus daudzskaitlī lieto 10;
- 15) īpašības, apstākļa un darbības vārdus runā sāk izmanto 10;
- 16) dzimti, skaitli un locījumu īpašības un lietvārdos saskaņo 11 bērni.

Secinājumi. Pētījumi un pārrunas ar bērniem, kā arī ar vecākiem apliecina, ka bērnu runa attīstās daudz veiksmīgāk, ja pedagogs mērķtiecīgi izvēlas rotaļas, kas ietekmē bērna domāšanas un valodas attīstību. Tāpat pētījums apliecina, ka ir būtiska nozīme tam, cik bieži vecāki spēlējas ar bērnu; kādas rotaļas pedagogs izvēlas, lai atraisītu bērnos atraktivitāti un mudinātu viņus kontaktēties gan ar vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem. Secināts, ka liela nozīme šajā procesā ir dramatisācijas rotaļām.

Bērnu runas attīstības novērošanas rezultāti (2007.gada oktobris)

	RUNAS IZPAUSMES	Bērnu apzīmējums												Jā	Nē
		H	A	V	R	L	M	K	D	S	F	E	I	+	-
1.	Skaidri izrunā 2 vai 3 vārdus	-	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	5	7
2.	Savieno vārdus, veidojot 2 – 4 vārdu teikumus	-	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	5	7
3.	Rāda un stāsta par attēliem, kas attēlo darbības:ēšanu u.c	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	4	8
4.	Prot atrast priekšmetu, ja paskaidro, kam to lieto	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	3	9
5.	Saprot jautājumus, kas sākas ar “kas” un “kur”	-	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	-	5	7
6.	Atbild uz vienkāršiem jautājumiem, kas sākas ar “vai”, “ko”	-	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	5	7
7.	Uzdod jautājumus, kas sākas ar “kas”, “kur”	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-	-	7	5
8.	Atstāsta dienas notikumus	-	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	-	6	6
9.	Prasa savu vēlmju un vajadzību apmierināšanu	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	8	4
10.	Sāk izprast jēdzienus “uz”, “zem”, “blakus”, “iekšā”	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	4	8
11.	Sāk spēlēt izdomātas spēles, iejūtas kādā tēlā	+	+	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	5	7
12.	Runājot par sevi, izmanto vietniekvārdus “es”, “mans”	-	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	-	7	5
13.	Prot nosaukt savu, drauga, grupas audzinātājas, auklītes vārdu	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	6	6
14.	Lieto lietvārdus daudzskaitlī	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	3	9
15.	Runā sāk izmantot īpašības, apstākļa, darbības vārdus	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	4	8
16.	Sāk saskaņot dzimti, skaitli, locījumu lietvārdos un īpašības vārdos	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	3	9

NOVĒROŠANAS REZULTĀTU APKOPOJUMS

Novērošanas sākumā 5 bērniem runas attīstība pilnībā atbilda viņu vecumam (**A., R., L., M., F.**). **D** neskaidri izrunā vārdus, runas temps ātrs. Paātrinoties runas tempam, paātrinās arī kustības. Prot izteikt savas vēlmes un vajadzības auklīšu valodā. **K** neizrunā līdzskaņus „R”, „F”, „K”, tos aizvieto ar „T”. Ar nepazīstamu cilvēku nesāks runāt, novēros kādu laiku, kamēr sāks uzticēties. **H** un **V** patīk rotaļāties vienatnē, ar bērniem nesarunājas. **H** spēlē izdomātas rotaļas. Leļļu stūrīti bērniem pieejami dažādi apģērbi (cepures, kleitas, T-krekliņi, bikses u.c.) Zēns pārgērbjas, uzliek cepuri un dūdo savā valodā. Ja kāds no grupas biedriem vēlas pievienoties, **H** kļūst dusmīgs. **V** nerunā, jūtas neredzošs, labākais draugs – rotaļlietu zaķēns, kuru zēns neizlaiž no rokām. Bērns nesaprot latviešu valodu (mājās vecāki runā ar bērnu krievu valodā). Zēns bieži slimo (bronhiālā astma), bērnodārzu apmeklē mēnesī 3 – 4 dienas. **S** (krievu tautības bērns) ļoti aktīva, patīk kustību rotaļas, dejas, mēģina runāt latviski, ja redz, ka viņu nesaprot, savu vēlmi un vajadzību izsaka dzimtajā valodā. Komunikabla, grib draudzēties nar visiem bērniem. **E** saka: „TS BIBU” (es gribu) un parāda uz krūzīti (meitene grib dzert) vai uz podiņu (nokārtot savas vajadzības). Grupā visjaunākā. Meitenei patīk citu bērnu sabiedrība, iet rotaļās kopā ar citiem bērniem, atdarina kustības. **I** ilgi adaptējās, nepieņēma citu bērnu sabiedrību. Rīta cēlienā raudāja, neļāva sevi samīļot, paņemt klēpī. Meitenei palīdzēja nomierināties marlīte, kuru māmiņa iedeva līdzi. **I** bieži pielika to pie deguntiņa. Oktobra beigās meitenei atraisījās valodiņa. **I** runāja ātri, bet ļoti neskaidri (skaņas saplūda, vārdu galotnes norija). Paātrinoties runai, paātrinājās bērna kustības. Saprast neko nevarēju, mēģināju uzminēt, ja uzminēt neizdevās, meitene kļuva agresīva (izmētāja rotaļlietas, grūstīja bērnus). Centos **I** nomierināt ar vieglu muguriņas rotaļu – masāžu: „Stabi, stabi, vadi, vadi, elektrība!” Viņai tā ļoti patika, noņēma arī sasprindzinājumu un agresivitāti. Pēc pārrunām ar vecākiem noskaidroju, ka ģimenē runā 3 valodās: mamma un tētis – latviski, vecmāmiņa – lietuviski, auklīte – krieviski. Māsa, gadu vecāka par **I**, runā savā valodā, un mazā atdarina vecāko māsu.

Lielākā daļa bērnu (8) neizprot jēdzienus „uz”, „zem;”, „blakus”, „iekšā”. Bērni runā izmanto apstākļa vārdus – vakar, šodien, rīt -, bet tos neizprot. 8 bērni neprot pastāstīt par attēlos redzamajām darbībām.

Vērojumu beigu posmā visiem bērniem, izņemot **V** (bieži slimoja, reti apmeklēja bērnodārzu), runa ir uzlabojusies.

Skaņu izrunā joprojām ir grūtības **R, K, F**. Paplašinoties vārdu krājumam, bērni labprāt stāsta par redzēto, atbild uz jautājumiem. Rotaļu laikā atdarina dzīvnieku, putnu valodiņu, dziesmiņas, kā arī iesaistās dialogos.

Analizējot visas grupas attīstības īpatnības, var secināt, ka bērnu runa strauji attīstās rotaļu laikā. Ir bērni, kam šis process norisinās straujāk (**A, R, L, M, F, H, K, D, E**), bet citiem lēnāk (**V, I**). Īpašas grūtības runas apgūvē ir bērniem, kam latviešu valoda nav dzimtā valoda.

Problēmas sagādā laika apstākļa vārdi „vakar”, „šodien”, „rīt”. Bērni slikti izprot šo vārdu nozīmi. Īpašības vārdi, kas saistīti ar krāsu, arī sagādā grūtības, jo bērni jauc krāsu nosaukumus.

Rotaļspēlēs labprāt piedalās un vienmēr ir aktīvi **R, L, M, F, E, D**. Savukārt **A, K, S, I** sākumā vēro citu bērnu darbības, pēc tam pakāpeniski pievienojas citiem. H rotaļājas viens pats un sarunājas ar rotaļlietām. Ja zēnam neuzspiež rotaļāties kopā ar citiem bērniem, viņš pēc laiciņa pievienojas grupas biedriem. Bet, ja viņam sāk uzspiest savu gribu, zēns nepakļaujas un atsakās darboties kopā ar citiem.

Pārsvarā visiem bērniem patīk kustību rotaļas, kā arī citas aktivitātes (vingrošana, dejošana, pirkstiņu rotaļas). Bērniem patīk darboties ar lego konstruktoriem, klučiem, mašīnām, ar sensoro materiālu – ielikt, vērt, uzlikt, u.tml. iecienīts ir arī dabas materiāls (kastaņi, zīles, čiekuri, pupas). Sajauc visu kopā vienā lielā traukā un pēc tam sašķiro. **I** darbības ar dabas materiālu nomierina. Meitenei vismīļākie ir kastaņi. **R** patīk lego konstruktors, mašīnas, bet vismīļākā tomēr ir grāmata, ik pa laiciņam vēlas apskatīt kādu grāmatiņu, lūdz, lai lasa priekšā, kad paliek viens vakara cēlienā. Mājās zēnam katru vakaru māmiņa vai tētis pirms gulēšanas lasa grāmatiņu.

No rīta ienākot, grupiņas bērni sasveicinās (vakarā atvadās) ar audzinātāju un grupas biedriem, pastāsta par aizvadītajām brīvdienām.

SECINĀJUMI

Izstrādājot diplomdarbu, iegūti šādi secinājumi:

- Runa ir cilvēku saziņas un pasaules izzināšanas līdzeklis, tā palīdz cilvēkam veidoties kā sociālai būtnei.
- Agrīnajā bērnībā runas attīstībai ir sevišķi svarīga nozīme, jo no tā, kā 2 – 3 gadu vecumā bērns iemācās izmantot runu, atkarīgas viņa attīstības iespējas vēlākajos gados, tā var ietekmēt cilvēka garīgo un sociālo attīstību uz visu mūžu. Runas attīstība agrīnajā bērnībā ir saistīta ar kustībām, tausti, kas veicina bērna emocionalitātes veidošanos.
- Bērna runa ir ļoti atkarīga no pilnvērtīgas valodas vides, runas prakses, audzināšanas. Viņa valodas attīstība ir ciešā saistībā ar emocionālo kontaktu ar pieaugušajiem, sevišķi vecākiem, vēlāk – ar pedagogu.
- Bērna runu 2 – 3 gadu vecumā ietekmē vairāki faktori, galvenokārt tas, ka bērna rotaļbiedri šajā vecumā vairs nav tikai pieaugušie, bet arī citi bērni. Tādējādi veidojas saskarsmes kultūra, palielinās vajadzība lietot runu. Tādēļ bērns rotaļājoties papildina vārdu krājumu, mācās veidot teikumus.
- Rotaļas iniciators ir bērns. Šajā vecumā viņš izmanto taustes (piemēram, pirkstiņu) rotaļas, bet arvien lielāku nozīmi iegūst lomu rotaļas,
- Bērniem divu – trīs gadu vecumā ļoti nepieciešamas mīkstās rotaļlietas, ko var ņemt līdzī gultā, samīļot. Vecāku aptauja liecina, ka viņi saviem bērniem visvairāk izvēlas tieši šīs rotaļlietas, arī lelles, bet daudz mazāk – klucīšus, lego konstruktorus. Tādējādi ne vienmēr bērnu rotaļlietu iegāde ir pārdomāta. Tātad pirmsskolas izglītības iestādē jānodrošina rotaļlietu daudzveidība, lai tās veicinātu runas attīstību.
- Bērns no 1 līdz 3 gadu vecumam intensīvi apgūst pasauli. Viņš vēl nezina nosaukumus visām lietām, kas atrodas apkārt, tādēļ vecākiem un pedagogam jācenšas skaidri izrunāt vārdus un nosaukumus, norādot uz lietām, stāstot par savām darbībām. Pedagogam jārosina bērni vērot apkārtni, jāskaidro viss notiekošais. Tad bērni šīs sadzīves situācijas izmantos rotaļās.
- Divu trīs gadu vecumā bērni ne vienmēr spēj iesaistīties kolektīvās rotaļās vai paši izdomāt savas nodarbes. Tādos gadījumos jāiesaistās pedagogam, cienot bērna personību, viņu uzslavējot par veiksmi, jo tas nodrošina bērna atraisīšanos, līdz ar to arī straujāku runas attīstību.
- Bērns šajā vecumā sāk iejusties kādā lomā vai tēlā, rotaļas kļūst radošākas.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

1. Žurnāli

- 1.Boša R. Vārdiņš – vārdiņš - teikumiņš. Pirmsskolas izglītība, 2011, nr. 3, 29.lpp.
- 2.Dzintere D. Bērniņas pavadone un dzīvesveids. Pirmsskolas izglītība, 2001, Nr. 3, 16. – 17.lpp.
- 3.Pučure I. Rotaļas dažādos vecumos. Pirmsskolas izglītība, 2001, nr. 3, 18. – 21.lpp.
- 4.Zāle J. Lelle – draudzene uz mūžu. Pirmsskolas izglītība, 1999, nr. 4, 18. – 19.lpp.

2. Grāmatas

- 1.Albrehta D. Pētīšanas metodes pedagoģijā. – R.: Mācību apgāds, 1998. – 104 lpp.
- 2.Bakiša A., Romēns K. Rotaļas ar bērnu no 1 – 6 gadiem. – R.: Alberts 7, 1997. – 191 lpp.
- 3.Batņa V. Rosinot bērna iekšējo pasauli. – R.: RaKa, 2007. – 263 lpp.
- 4.Brice B. Pirkstiņu rotaļas. – R.: RaKa, 2007. – 95 lpp.
- 5.Dzintere D. Pedagoģiskā procesa organizācija bērnudārzā. – R.: Izglītības ministrija, 1983. – 40 lpp.
- 6.Dzintere D., Boša R. Rotaļspēles. – R.: Mācību apgāds, 1997. – 81 lpp.
- 7.Dzintere D., Stangaine I. Rotaļa – bērna dzīvesveids. – R.: RaKa, 2005. – 181 lpp.
- 8.Dzintere D. Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja. – R.: RaKa, 2007. – 304 lpp.
- 9.Golubina V. Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata. – R.: Izglītības soļi, 2007. – 308 lpp.
- 10.Kalniņa V., Skrube D. Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika. – R.: Zvaigzne, 1983. – 167 lpp.
- 11.Kopeloviča A., Žukovs Z. Didaktika. – R.: RaKa, 2000. – 344 lpp.
- 12.Lieģeniece D., Nazarova Veseluma pieeja valodas apguvē. – R.: RaKa, 1999. – 112 lpp.
- 13.Ļubļinska A. Bērnu psiholoģija. – R.: Zvaigzne, 1979. – 382 lpp.
14. Markus D. Bērna valoda: no pirmā kliedziena līdz pasakai. – R.: Apgāds Rasa ABC, 2003. – 143 lpp.
15. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. – R.: Zvaigzne ABC, 2000. – 248 lpp.
16. Pirmsskolas izglītības programma. – R.: Mācību apgāds NT, 1998. – 40 lpp.
17. Plotnieks I. Psiholoģija ģimenē. – R.: Zvaigzne, 1988. – 172 lpp.
18. Romenkova N. Rotaļu attīstība. – R.: Vārti, 1997. – 31 lpp.
19. Rotaļas un vingrinājumi pareizas izrunas veidošanai. – R.: Izglītības ministrija, 1982.
20. Skiba B., Deitsa S. Dž. Mācīšanās nodarbības zīdaiņiem un maziem bērniem. – Izglītības iniciatīvu centrs, 2001. – 326 lpp.
21. Svence G. Attīstības psiholoģija. – R.: Zvaigzne ABC, 1999. – 159 lpp.
22. Špona A., Čehlova Z. Pētniecība pedagoģijā. – R.: RaKa, 2004. – 203 lpp.

23. Udaļcova J. Didaktiskās spēles un rotaļas pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanā un audzināšanā. – R.: Zvaigzne, 1983. – 66 lpp.
24. Vigotskis Ļ. Domāšana un runa. – R.: ar Izglītības un zinātnes ministrijas atbalstu, 2002. – 392 lpp.
25. Vorobjovs A. Psiholoģijas pamati. – R.: Mācību apgāds, 1996. 323 lpp.
26. Vuorinens R., Tūnala E. Psiholoģijas pamati. Cilvēka attīstības posmi. – R.: Zvaigzne ABC, 1999. – 146 lpp.
27. Hadaņonoka I., Hadaņonoka L., Staļģe L., Merirande R. Kā raisās valodiņa? – R.: Apgāds Rasa ABC, 1999. – 62 lpp.
28. Бондаренко А.К., Матушка А. И. Воспитание детей в игрею – М.: Просвещение, 1980. – 190 стр.
29. Кольцова М. Ребёнок учится говорить. – М.: Издательство Россия, 1973. – 159 стр.
30. Мендржицкая Д.В. Воспитателю о детской игре. – М.: Просвещение, 1982. – 128 стр.
31. Мухина В. С. Детская психология. – М.: Просвещение, 1985. – 272 стр.
32. Сорокина А. В. Дидактические игры в детском саду. М.: Просвещение, 1982ю – 128 стр.
33. Тижева Б.И. Развитие речи детей. – М.: Просвещение, 1981. – 160 стр.
34. Швайко Г. С. Игры и игровые упражнения для развития речи. – М.: Просвещение, 1983. – 64 стр.

PIELIKUMI

Anketa vecākiem

Lūdzu, atbildiet uz šādiem jautājumiem!

1. Jūsu bērna mīļākās rotaļlietas

5. mīkstās rotaļlietas
6. kluči
7. lelles
8. mašīnas
9. bumbas
10. lego konstruktori
11. citas

2. Jūsu bērna iecienītākās rotaļas un spēles

12. lomu rotaļas
13. celtniecības rotaļas
14. didaktiskās spēles ("Piramīda", ievietošanas, savienošans, krāsu u.c. spēles)
15. rotaļas ar dziedāšanu
16. kustību rotaļas
17. cits variants

3. Jūs ar bērnu rotaļājaties

18. katru dienu
19. 1-2 reizes nedēļā
20. dažas reizes mēnesī
21. nemaz nespēlējaties
22. cits variants

4. Rotaļa palīdz jums bērna audzināšanā

23. Jā
24. Nē
25. Cits variants

5. Gribētu saņemt no pedagogiem palīdzību rotaļu organizācijā ģimenē

26. Jā

27. Nē

28. Cits variants

Paldies par atbildēm!

Ieteikumi vecākiem

Kas jāprot divgadniekam?

Divu gadu vecumā mazulim jau gribas izteikt savas domas un saņemt tām apstiprinājumu. Ja viņam nav iespējas to darīt, rodas diskomforts un stress. Ja mazulim valoda attīstās normāli, divu līdz trīs gadu vecumā viņa vārdu krājumā vajadzētu būt ne mazāk par 120 vārdiem, kā arī jāveido divu vārdu teikumi. Šajā vecumā bērniem rodas izpratne par lietvārdiem, darbības vārdiem, īpašības vārdiem un prievārdiem.

Kas divgadniekam varētu sagādāt grūtības?

Viņam vajadzētu prast izrunāt vienkāršus vārdus, piemēram, lapa, māja, kāja u.c. Grūtākus vārdus, piemēram, - televizors, kartupelis, telefons u.tml. bērns var nepareizi izrunāt līdz pat piecu gadu vecumam. Tikpat ilgi viņš var apgūt pareizu skaņu izrunu, taču katram bērnam tas notiek atšķirīgi no citiem, nevajadzētu pieprasīt, lai bērns runā skaidri un pareizi jau trīs gadu vecumā. Visbiežāk grūtības bērniem sagādā skaņu – r, l, ļ, s, z, ž, c, dz, č un dž pareiza artikulācija. Vecākiem tad nevajadzētu spiest bērnu izrunāt šīs skaņas pareizi, bet vajadzētu meklēt logopēda palīdzību.

Noteikumi, kas būtu jāievēro, sarunājoties ar bērnu

*Veido acu kontaktu ar bērnu! Apsēdies viņam līdzās, notupies, pacel pie sevis! Tuvumā redzot mammas vai tēta mutes kustības, mazulis iemācās, kā izteikt skaņas un vārdus.

*Runā pareizi, neatdarini bērnu.

*Runā lēni, mierīgi, atdalot vārdus! Svarīga ir balss intonācija un izteiksmes, jo tās palīdz bērnam saprast teikto.

*Domu izsaki vienkāršiem teikumiem.

*Dod laiku bērnam atbildēt uz viņam uzdoto jautājumu, neatbildi viņa vietā!

*Uzklausi bērnu, iedrošini un iesaisti viņu dialogā!

*Darbojies kopā ar mazuli, pārrunā ar viņu notikumus, stāsti pasakas, lasi un dziedā kopā ar viņu!

*Neprasi no bērna, lai viņš visus vārdus izrunā pilnīgi pareizi – viņš tam vēl nav gatavs!

*Nepieprasi, lai mazulis vārdus atkārtotu vairākas reizes! Pietiks ar divām vai trim reizēm.

Rotaļspēles artikulācijas aparāta attīstīšanai

Elpošanas vingrinājumi

“Pūciņa lido”

Bērnām ar kokteiļa salmiņa palīdzību jāpūš vates piciņa līdz noteiktam mērķim. Salīdzināšanai tiek iedota porolona bumbiņa, un bērnam jāpastāsta, ko bija vieglāk pūst un kāpēc.

“Silts vējiņš”

Zobu rindas viegli sakļautas, lūpas – “taurītē”, tiek pūsta silta gaisa strūkļa, apgūstot pareizu skaņas “Š” izrunu.

“Motors rūc”

Bērņa lūpas izstieptas uz priekšu “taurītē”, un, pievienojoties balss saišu vibrācijai, veidojas skaņa “Ž”, tā atgādina motora rūkšanu. Lai pastiprinātu bērna interesi, var atdarināt ar kustībām, kā šoferis brauc ar mašīnu.

Vingrinājumi mēlei

“Tik – tak”

Bērņa mēles gals ir stingrs un spics. Pieaugušais skaita vārdus “tik – tak”, atdarinot pulksteņa tikšķus. Bērnām noteiktā ritmā jāpārvieta mēles gals no viena lūpu kaktiņa uz otru.

“Slotiņa”

Mēle kalpo kā “slotiņa”. Ar tās palīdzību bērns “izslauka” mutes iekšpusi, zobiņus dažādos virzienos, panākot mēles lokanību.

“Medus”

Pieaugušais, viegli pieskaroties bērna augšlūpai, it kā uzliek uz tās medutiņu. Bērnam ar mēles palīdzību jāmēģina to nolaizīt (mazākiem bērniem var uzziest uz lūpas kādu kārumu).

“Piena lakšana”

Bērns cenšas atdarināt kaķīša piena lakšanu. Mazākiem bērniem to var palūgt izdarīt pavisam reāli, secinot, cik viegli kaķītim “padzerties” bez krūzītes. Šis vingrinājums stiprina mēles muskulatūru un apakšžokļa kustīgumu.

Vingrinājumi lūpām

“Taurīte”

Lūpas izstiepj uz priekšu iespējami tālu, vienlaicīgi izrunājot skaņas “tu – tū”, atdarinot taures skaņas. Mazākiem bērniem var izmantot rotaļu instrumentus.

“Zivtiņa”

Bērns atver muti, it kā atdarinot zivtiņu, kad tā elpo. Tādējādi tiek vingrināta lūpu muskulatūra. Pildot šo vingrinājumu, zobu rindas nedrīkst sakļauties.

“Paslēpes”

Pieaugušais uzaicina bērnu spēlēt “paslēpes”, uzmanīgi ieklausoties dotajā vārdā. Pie vārda “paslēp” bērns ar augšlūpu apņem apakšlūpu tā, lai tā nav redzama. Pie vārda “parādi” bērna apakšlūpa apņem augšlūpu.

Pirkstu sīkās muskulatūras vingrinājumi

“Gliemezītis”

Šī rotaļa ir domāta maziem bērniem. Bērns izstiep plaukstu, otrs ar savu pirkstiņu (vai arī ar otu)velk lēnām pa otra bērna plaukstu un stāsta: “Tā lien gliemezītis maziņš, pa otru pirkstiņu lielāks.”

Labā roka savilkta dūrē. Lēnām no dūrītes “parādās”otrais un trešais pirksts. Bērns kustina pirkstus kā gliemezis radziņus. Pēc tam pirkstus atkal paslēpj dūrē.

“Pirkstiņdancis”

Pieaugušais rāda bērniem kustības ar pirkstiem. Plauksta savilkta dūrēs. Pa vienam atver pirkstus. Kad visi pirksti atvērti, tad parāda, kā tie dejo. Pēc tam viss notiek otrādi, līdz danco viens mazs pirkstiņš.

“Viens mazs, divi mazi
Trīs mazi pirkstiņi,
Četri mazi, pieci mazi,
Seši mazi pirkstiņi,
Septiņi mazi, astoņi mazi,
Deviņi mazi pirkstiņi,
Desmit pirkstiņi danco.”

“Šis pirkstiņš”

Pieaugušais darbojas ar bērna pirkstiņiem, vai nu tos saliecot, vai atliecot, un skaita pantiņu.

Sāk no īkšķa:

“Šis pirkstiņš vectētiņš,
Šis – vecmāmiņa.
Šis lielais – tētis.
Tā māmiņa.
Bet tas vismaziņais,

Tas jau tas labiņais.”

Attīsta sīko pirkstu muskulatūru, valodu.

“Mazgāšanās”

Bērns darbojas ar pieaugušo. Var rotaļāties arī grupā. Pieaugušais saka: “Sākumā nomazgāsim seju, muti, acis.”

“Pičiņu, pačiņu actiņām,

Pičiņu, pačiņu mutītei.

Tad nomazgāsim kājas:

Pičiņu, pačiņu kājiņām.”

“Adīšana”

Rotaļā piedalās bērni un pieaugušais. Pieaugušais skaita: “Adiet, bērni, ko adiet, (īkšķa gals kopā ar rādītājpirkstu un otrādi, kustina),

Zaķim šālli noadiet! (divi pirksti pacelti pie galvas, pārējie dūrītē, pirkstus kustina).

Adiet, bērni, ko adiet,

Lellei cimdus noadiet!” (Ar vienu roku glāsta otru).

“Stāsts par putniem”

Mazā ligzdā čiepstēja izsalkuši putnēni. Atlidoja putniņa māmiņa un sāka putniņus barot.

Viņa iedeva katram vienu tārpu (īkšķis pieskaras pārējiem pirkstiem) un trīs mušiņas (pirksti saskaras ar īkšķi trīs reizes). Kad putnēni bija paēduši, viņi sāka mazgāt knābīšus, un māmiņa viņiem palīdzēja (īkšķi “tūra” pārējos pirkstus no visām pusēm).

Vingrinājumi skaņu izrunai un uztverei

“Nosaki, kas skan”

Lūdz bērnam aizvērt acis. Pieaugušais timēr

29. čaukstina papīru;
30. piesit ar pirkstu galdam;
31. parūc kā lācis;
32. paskandina zvaniņu.

Kad bērns atver acis, viņam jāsausa, ko dzirdējis. Var pārrunāt ar bērnu, kas skan, rūc, mauj, rej, svilpo, čaukst utt.

“Kāda katram dziesma”

Pedagogs rāda attēlu vai nosauc dzīvnieka vārdu, bērnam jācenšas atdarināt viņa “dziesmiņa”, piemēram,

- 17) suns rej – vau, vau,
- 18) pīle pēkšķ – pēk, pēk utt.

“Man bail no “Ū””

Pedagogs saka vārdus un ik reizi, kad bērns izdzird skaņu “Ū”, viņam jāsaķer galva.

“Rotaļlietu skaņas”

Bērnam rotaļājoties ar savām mīļākajām rotaļlietām, mudināt viņu izrunāt atbilstošās skaņas:

- vilciens – vilciena svilpšana vai “čuk – čuk”;
- mašīna – tās dūksana vai taurēšana “tu – tū”;
- mīkstās rotaļlietas – dažādas izdomātas balsis;
- lelles – arī dažādas balsis;
- klucīši – jo augstāks tonis, jo skaļāks izsauciens.

“Kaķīts saka “ņau, ņau”

Maziem bērniem patīk mācīties dzīvnieku valodu. Tas veicina valodas iemaņu attīstību.

Divu gadu vecumā bērns jūt vēlēšanos pateikt visu, ko māc. Jo vairāk bērns runā, jo vairāk viņam gribas to darīt.

Aplūkojot grāmatās dzīvnieku attēlus, pārrunāt, ko katrs dzīvnieks saka. Piemēram, gotiņa saka: “mū, mū”, aitiņa: “mē, mē”, sunītis: “vau, vau”, pelīte: “pī, pī” utt.

Izrunāt skaņu un palūgt parādīt attiecīgo dzīvnieku grāmatā (attēlā), jautājot: “Kas teica “ņau, ņau”?”

Paplašināt skaņu repertuāru ar dabas skaņām: strauta čalošanu, automašīnu taurēšanu, ugunsdzēsēju sirēnu, putnu dziedāšanu:

Zvirbulis čivina – “čiv, čiv”;

Dzeguze kūko – “ku – kū”;

Vārna ķērc – “krā, krā”;

Žagata žadzina – “žag-fut”, žag-fut”;

Bezdelīga vidžina – “vidži, vidži”;

Zoss gāgina – “gā, gā”;

Stārķis klabina – “klap, klap”;

Ūpis ūjina – “uhū-ū-u, uhū-ū-u”;

Dzenis kladzina – “tuk, tuk”;

Balodis dūdo – “dū, dū”;

Pīle pēkšķ – “pēk, pēk”.

Palīdzēt bērniem atpazīt apkārtējās skaņas.

Rotaļas vārdu krājuma aktivizēšanai un paplašināšanai

“Komanda”

Tā ir spēle, kas attīsta atmiņu un bagātina vārdu krājumu. Liek bērnam izdarīt kaut ko pavisam vienkāršu, piemēram, pieiet pie galda, pieskarties un atgriezties. Kad viņš to ir izdarījis, dod jau divas pavēles reizē: “Ej, piekļauvē pie durvīm, pēc tam paņem krūzīti un atnes to man.” Pēc tam komandu skaits palielinās. Bērna uzdevums ir spēles laikā paturēt atmiņā vairākus rīkojumus un tos izpildīt noteiktā kārtībā.

“Dzejas brīdis”

Piedāvāt bērnam kādu īpašības vārdu, kas viņam jāpapildina, piemēram: liels kā? ... zilonis; sarkans kā? ... tomāts; maigs kā? ... pūka utt. Bez šaubām daudzas atbildes būs visai parastas, tomēr reizēm bērni pārsteidz ar izdomas spēju.

“Parunāsim”

Sarunas ar bērnu attīsta valodas atmiņu.

Pieaugušais izvēlas interesantu sarunu tematu – pārrunā par vecmāmiņu, vectētiņu, kaķīti.

Runājot par vienu vai otru objektu, lieto aprakstošus vārdus. Piemēram: “Man patīk šis rotaļu sunītis. Viņš ir tik mīksts un pūkains.” Izrunājot šos vārdus, pabužināt sunīti un paglaudīt.

Vārdus “mīksts” un “pūkains” var teikt par daudzām rotaļlietām. Šie vārdi pavisam drīz ienāks bērna vārdu krājumā.

“Kāds es esmu?”

Rotaļas dalībnieki izveido apli. Viens dalībnieks iziet vidū un saka: “Es esmu ezītis. Kāds es esmu?”

Bērniem pēc kārtas jāpasaka kāds īpašības vārds. Rotaļa tiek pārtraukta, ja kādam no dalībniekiem aptrūkstas īpašību, ko nosaukt. Tad šis bērns iet vidū, pasaka, kas viņš ir, un rotaļa turpinās.

“Ceļojums pa istabu”

Bērni sadalās grupās. Katrai grupai tiek dots uzdevums: savākt noteikta materiāla priekšmetus (koka, kartona, māla, papīra, auduma). Uzvar tā komanda, kura savāc to visvairāk.

“Kur tie rodas”

Pedagogam jānosauc dažādi priekšmeti un bērniem jāpasaka, kur tie rodas. Piemēram, pienu dod govys, medu vāc bites utt.

“Kur atradīsi”

Dažādās telpas vietās tiek paslēptas rotaļlietas vai priekšmeti. Piemēram, zem galda – lācītis, zem gultas – mašīna, aiz skapīša – klucītis utt. Kad rotaļlieta atrasta, bērns pasaka, kur to atradis.

“Uzliec zvaniņu”

Katrs bērns uz lielā zvaniņu attēla atbilstoši p[ar]ec krāsas liek virsū savu zvaniņu. Nosauc krāsu.

“Atrodi priekšmetu”

Pedagogs nosauc bērnam pazīstamu priekšmetu, nosaukumu nodziedot: “Es redzu zaķīti.”

Bērnam jāatrod zaķītis un tam jāpieskaras.

Pieaugušais turpina nosaukt priekšmetus. Nodziedot kārtējo nosaukumu, ik reizi palūdz, lai bērns atrod priekšmetu un tam pieskaras. Tās var būt tikai rotaļlietas.

Šī ir ļoti laba rotaļa bērna uzmanības attīstībai un vārdu krājuma paplašināšanai.

Rotaļas gramatiski pareizas runas veidošanai

“Es zinu”

Divarpus gadus vecs bērns jau zina no galvas dažus īsus dzejolīšus. Pedagoģs piedāvā bērnam izvilkt no kārbīņas kādu kartiņu, kas ilustrē bērnam zināmās dziesmiņas vai dzejolīšus, un palūdz norunāt attiecīgo dzejolīti.

“Daudz laimes”

Visi bērni stāv aplī, sadevušies rokās. Katrs bērns pasaka pārējiem kādu vēlējumu.

“Jā – Nē”

Bērnam liek kaut ko darīt, bet viņam jāriķojas pretēji. Piemēram, jāapsēžas, kad liek piecelties, jāpaņem glāze, kad liek to nolikt vietā utt. Tāpat arī, atbildot uz jautājumiem, viņam “jā” vietā jāsaka “nē” un otrādi.

Rotaļas stāstītmācīšanā

“Vēl!”

Pasaciņu lasīšana attīsta bērnu valodu un uzmanības noturību. Vienkāršas pasaciņas, kuras bērns savā vecumā spēj ieagumēt, viņam ir pašas mīļākās. Atkārtoti lasot pasaciņu, ļaut bērnam pašam pateikt kādus vārdus un frāzes, kas jau palikušas prātā. Palūgt, lai bērns to atstāsta saviem vārdiem.

“Runas konkurss”

Pēc signāla bērnam jāsāk runāt vienalga par ko, neapstājoties līdz brīdim, kad tiek dots otrs signāls. Rotaļas jēga ir runāt bez pauzēm un iespējami pareizā valodā.

Pirmās sižeta lomu rotaļas

“Laiks ēst”

Uzklāt galdu, salikt galda piederumus. Uzvārīt zupu vai putru, pabarot lelli ar karoti (vai kociņu) no šķīvja (delnas). Uzvārīt olu (bumbiņa), papūst to, sadauzīt ar karoti. Izcept pīrādziņus. Sagriezt ar nazi (ar kociņu) desu. Ieliet sulu, padzirdīt lelli. Nomazgāt traukus, noslaucīt tos ar dvieli.

“Laiks čučēt”

Ielikt lelli gultā, uzklāt segu, pašūpot gultu, noglaudīt, noskūpstīt viņu. Paaijāt ar rokām.

“Vajag, vajag mazgāties”

Izpeldināt lelli vannā, (ziepju un sūkļa vietā var izmantot klucīti, bumbiņu, porolona gabalu). Sasukāt lelli (ar ķemmi, kociņu), dot viņai paskatīties spogulī. Izīrīt lellēm zobus (var izmantot bērnu zobu suku vai kociņu).

“Nāciet pie mums ciemos”

Uzaicināt rotaļlietas uz svinību pusdienām. Uzklāt svinību galdu, sakārtot traukus pēc uzaicināto viesu skaita, cienasts (augļi, dārzeņi, konfektes u.c.). Apsēdināt viesus pie galda. Sadalīt cienastu pa šķīvjiem.

DIPLOMDARBS „Rotaļa kā runas veicinātāja 2-3 gadu vecumā” izstrādāts LU LF
Pedagoģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Rita Strode

paraksts un datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja mag.paed. Aina Kucina

paraksts un datums

Darbs iesniegts Pedagoģijas nodaļā

Metodiķe

vārds , uzvārds, paraksts, datums